

"....vi har ju ändå barn ihop...."
- separerade pappors röster om svårigheter med
gemensamt föräldraskap

Christina Järås

Rapport 2003:1

Rapport 2003:1

**Forsknings- & utvecklingsenheten
för
socialtjänstens individ- och
familjeomsorg
i nordvästra Stockholm:**

***Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Sundbyberg,
Upplands-Bro, Upplands Väsby***

”....vi har ju ändå barn ihop....”

- separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap

Christina Järås

Christina Järås

”...vi har ju ändå barn ihop...”

**- separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap
Rapport 2003:1**

FoU-Nordväst – Forsknings- & utvecklingsenheten för socialtjänstens individ- och familjeomsorg i nordvästra Stockholm

Beställningen görs från FoU-Nordväst, Tingsvägen 17B, 191 86 Sollentuna

Fax 08-625 17 69 eller via email: fou-nordvast@sollentuna.se

© Alla rättigheter förbehållna Forsknings- och utvecklingsenheterna samt författaren

Grafisk form: Cristina Josefsson

Tryck: Knivsta Tryckeri AB

ISBN 91-89681-03-7

ISSN 1651-0399

Förord

*"... för jag tycker ändå att det är vardagen....(...) det är där man lär känna människor överhuvudtaget ...inte minst sina barn tycker jag..."
(citat, Mikael)*

Hur eller vad tänker egentligen pappor som familjerättssekreterarna träffar vid samarbetsamtal när föräldrar inte kan enas om hur de ska lösa umgängesformer och andra frågor? Hur viktiga är pappor egentligen? Det är vad denna rapport handlar om – pappornas syn på sig själva. En som inte vill vara en McDonalds-pappa utan en pappa som tar del i en rätt så tråkig vardag, trots att de inte alltid bor ihop med barnen – och att det tycks som om just det gör dem oeniga med barnens mödrar.

Dessa så kallade pionjärpappor rapporterar att samhällets budskap till dem via socialarbetare, domstolar och andra instanser är att visst är de viktiga, men att mammor är viktigare. De lever med en stor längtan efter sina barn som de vill vara "vardagssynliga" för. Samtidigt strävar de i sitt föräldraskap efter att leva upp till ideal som kan liknas vid den goda modern och en sorts kärnfamilj.

Vad som också uppenbaras är att barnen riskerar komma ur fokus när föräldrar träter. Papporna beskriver hur de försöker, men det glider dem ur händerna. Deras slutsats är att familjerättsekreterarnas arbetsmodell skapar detta när de utgår från att om föräldrarna mår bra, kommer barnen att få det bra.

Denna rapport är resultatet av att familjerättssekreterarna i Stockholms nord-västra kommuner kontaktade FoU-Nordväst försommaren år 2000 när enheten var ny. Gruppen fick kontakt med Yvonne Sjöblom från Socialhögskolan, Stockholms universitet. Tillsammans skapade de en arbetsform som vi numera kallar ett "arbetande seminarium".

Kännetecknet för ett arbetande seminarium är att socialarbetare samlas kring en gemensam fråga och tillsammans söker möjliga svar. De undersöker kunskaps-läget – det vill säga läser och diskuterar olika forskningsresultat och/eller utvärderingar, men beforskar också själva vissa fenomen. Ett arbetande seminarium präglas av att gruppens kunskapssökande är en gemensam angelägenhet, även om det inom gruppen uppstår en viss arbetsfördelning. Medverkan av forskare med god kännedom om det fält som är gruppens intresseområde har visat sig vara värdefullt – i detta fall en viktig ingrediens. Tillsammans utmanade gruppen den egna normalförståelsen och arbetade sig successivt fram till en

forskningsfråga vars angelägenhetsgrad framstår än tydligare nu när arbetet är klart. Det leder till nya perspektiv och lyfter fram behov av ny metodutveckling. Det är denna sorts arbeten som lägger grunden för utvecklingen mot ett kunskapsbaserat socialt arbete

Föreliggande arbete har lagts fram vid Profil-seminariet vid Socialhögskolan, Stockholms Universitet. Vi vill särskilt tacka Eva Nyberg för hennes engagerade läsning av manuskriptet med kommentarer och ändringsförslag. Men framför-allt vill vi tacka de pappor som delat med sig av sina erfarenheter. På så sätt ges möjlighet verka för ett bättre socialt arbete.

Sollentuna i februari 2003

Ann Palm

Tack

Från första tanke till färdig rapport har det gått nästan tre år. Det är många människor som har varit inblandade och min egen roll har varit mycket varierande beroende på var i projektet jag har befunnit mig.

Jag vill tacka min referensgrupp tillika litteraturstudiegrupp - familjerättssekreterarna Eva Bergström, Karin Junesand, Eva Kahn, Anna-Maj Lilly, Margareta Lindén och Barbro Åhs - för att vi tillsammans har skapat projektet och in i minsta detalj arbetat oss fram till den punkt då jag satte mig ner för att skriva ihop denna rapport. Därefter har ni följt arbetet på nära håll, kommit med viktiga synpunkter och varit ett helt nödvändigt stöd för mig personligen för att jag skulle orka fortsätta trots att arbetet stundtals kändes för övermäktigt. Jag vill också nämna Kerstin Lindström som var den som var initiativtagare till projektet men som sedan bytte arbetsplats och därför lämnade sin plats i referensgruppen. Och tack till mina arbetskamrater i Sigtuna kommun för att ni har täckt min stora frånvaro på den ordinarie arbetsplatsen.

Min handledare Yvonne Sjöblom, doktor i socialt arbete, och chefen för FoU Nordväst Ann Boklund – Palm tackar jag särskilt för vägledning i och utlärande av den alldeles egna konsten att skriva en rapport.

För övrig inspiration och mycken uppmuntran tackar jag övriga arbetskamrater på Tingsvägen i Sollentuna.

Och slutligen ett stort tack till papporna som denna studie omfattar!

Sollentuna i februari 2003

Christina Järås

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 BAKGRUND, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
1.1 INLEDNING.....	11
1.2 BAKGRUND TILL INTRESSET FÖR DENNA FORSKNING.....	12
1.3 SAMARBETSSAMTAL.....	13
1.3.1 <i>Metodutveckling</i>	13
1.3.2 <i>Barnets bästa och 1998 års vårdnadsreform</i>	14
1.3.3 <i>Samarbete och enighet eller förhandling och överenskommelse</i>	15
1.3.4 <i>Kultur- klass- och könsskillnaders betydelse</i>	16
1.3.5 <i>När samarbetsamtalen inte uppfattas som lyckade</i>	16
1.4 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	18
2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH TIDIGARE FORSKNING.....	19
2.1 FADERSKAP.....	19
2.1.1 <i>Bakgrund</i>	19
2.1.2 <i>Faderskap i förändring</i>	20
2.1.3 <i>"Doing gender" och den kvinnliga normen</i>	21
2.2 DEN NYA FAMILJEN.....	22
2.2.1 <i>Kärnfamiljen som norm</i>	22
2.2.2 <i>Faderns roll i den nya familjen</i>	24
2.2.3 <i>Separationer</i>	25
2.2.4 <i>Att vara deltids pappa</i>	26
2.2.5 <i>Familyhood – parenthood</i>	27
2.3 SAMMANFATTNING.....	27
3 METOD.....	29
3.1 METODVAL FÖR INSAMLING AV DATA.....	29
3.1.1 <i>Metodreflektioner</i>	30
3.2 FRÅN LITTERATURSTUDIEGRUPP TILL REFERENSGRUPP.....	31
3.2.1 <i>Litteraturstudiegruppen</i>	31
3.2.2 <i>Referensgruppen</i>	32
3.3 URVAL.....	33
3.4 BÖRTFALLET.....	34
3.5 PRAKTIKER OCH FORSKARE.....	35
3.6 FÖRBEREDELSE FÖR FOKUSGRUPPERNA.....	35
3.6.1 <i>Pilotfokusgrupper</i>	35
3.7 INBJUDAN.....	37
3.7.1 <i>Konsultation</i>	37
3.7.2 <i>Rekrytering</i>	37
3.7.3 <i>Inbjudan</i>	37
3.8 SELEKTION.....	38
3.9 FOKUSGRUPPSINTERVJUERNA.....	38

3. 9 FOKUSGRUPPSINTERVJUERNA.....	38
3.10 TRANSKRIBERINGEN	39
3. 11 KODNINGEN	40
3. 12 VALIDITET OCH GENERALISERBARHET	40
4 TEMAN I SAMTALEN.....	41
4. 1 BESKRIVNING AV PAPPORNA	41
4. 2 LÄNGTAN.....	43
4. 3 IDEAL	44
4. 3. 1 <i>Samarbete</i>	44
4. 3. 2 <i>Att vara en god far</i>	46
4. 3. 3 <i>Den goda modern som förebild för att vara en god far</i>	47
4. 3. 4 <i>Vardagen som ideal</i>	48
4. 3. 5 <i>Barnens boende</i>	49
4. 3. 6 <i>Kärnfamiljen</i>	49
4. 4 MAKTKAMPEN	51
4. 4. 1 <i>Hierarkin - mamma barn pappa</i>	51
4. 4. 2 <i>Ambivalensen</i>	53
4. 4. 3 <i>Alliansen mellan mamman och samhället</i>	54
4. 4. 4 <i>Det rådande samhällsklimatet</i>	57
4. 5 PAPPORNAS FÖRVÄNTNINGAR PÅ FAMILJERÄTTEN	58
4. 5. 1 <i>Könsperspektivet</i>	59
4. 5. 2 <i>Samarbetssamtalets fokus – barnets bästa</i>	59
4. 5. 3 <i>Samtalsmetod</i>	60
4. 5. 4 <i>Myndighetsutövning</i>	61
5. 1 PAPPORNAS SYN PÅ FÖRÄLDRASKAP OCH FAMILJESKAP EFTER SEPARATIONEN.....	62
5. 1. 1 <i>Pionjärpappor</i>	62
5. 1. 2 <i>Målet - det växelvisa boendet</i>	63
5. 1. 3 <i>Som om separationen aldrig ägt rum</i>	63
5. 2 PAPPORNAS SYN PÅ SAMARBETET MED SINA BARNNS MAMMOR.....	64
5. 2. 1 <i>Kamp för värdet som pappa</i>	64
5. 2. 2 <i>Papporna som offer och som medskyldig</i>	64
5. 2. 3 <i>Angeläget och ovidkommande i samarbetsamtalen</i>	65
5. 3 ATT FÅ HJÄLP VIA SAMARBETSSAMTALEN.....	66
5. 3. 1 <i>Män som samtalsledare</i>	66
5. 3. 2 <i>Enskilda samtal</i>	66
5. 3. 3 <i>Att samtala om det nyligen inträffade</i>	67
5. 3. 4 <i>Familjerätten som "mellaninstans"</i>	67
5. 3. 5 <i>Att bli synlig</i>	67
6 SAMMANFATTANDE DISKUSSION.....	68
6. 1 SAMMANFATTNING AV STUDIEN	68

6. 2 DISKUSSION	69
6. 2. 1 Inledning.....	69
6. 2. 2 Barnet som objekt	69
6. 2. 3 Den osynliga pappan	69
6. 2. 4 Reflektioner om "kalla" samtalsledare	70
6. 2. 5 Underhållsfrågan kopplad till boendefrågan.....	71
6. 2. 6 Boföräldrarnas taleföreträdare	71
6. 2. 7 Arga och kränkta pappor	71
6. 2. 8 Växelviss boende visavi barnets behov.....	71
6. 2. 9 Att avbryta en serie samarbetsamtal	72
6. 2. 10 Familjerättens befogenheter.....	72
6. 2. 11 Invandrarmän i familjerätten samt mammor som uppges missköta barnet	73
6. 2. 12 Barnet i skottlinjen.....	73
6. 3 KONSEKVENSER FÖR FAMILJERÄTTEN.....	74
6. 3. 1 Värderingar	74
6. 3. 2 Barnet.....	74
6. 3. 3 Föräldrarna	75
6. 3. 4 Nätverket.....	76
6. 3. 5 Öppenhet för nya vägar.....	76
LITTERATURFÖRTECKNING.....	77
BILAGA 1.....	79
BILAGA 2.....	80

1 Bakgrund, syfte och frågeställningar

1.1 Inledning

I mäns och kvinnors livsplan ingår inte tankar om separation och skilsmässa. Däremot ingår ofta föreställningar om familjebildning och att bli förälder. Flertalet män och kvinnor förverkligar dock livsplanen på olika sätt. Män väljer att bli familjeförsörjare och kvinnorna väljer att bli omsorgsgivare (Hydén 2001). Traditionella mönster följs. Den samhälleliga jämställdhetsdiskursen, som båda ofta omfattar, väljs bort av både män och kvinnor, till nackdel för båda. Kvinnans val kan innebära att hon tappar mark professionellt och ekonomiskt och mannens val kan innebära att han avstår från en lika nära kontakt med barnen som modern har. Vid skilsmässa blir rollerna ytterligare polariserade då kvinnan ofta får en ekonomiskt utsatt situation och mannen ofta får en minskad roll som far.

En separation där barn är inblandade kan vara ett av de svåraste förloppen i en människas liv. Allt fler människor har denna erfarenhet. Idag är det separationer och skilsmässor som är den huvudsakliga orsaken till att enheten mamma-pappa-barn splittras. En konsekvens av detta är att nya familjebildningar utvecklas. Många svenska barn har sin tillhörighet i olika typer av familjer samtidigt, till exempel en-föräldersfamiljen hos mamman och styvfamiljen hos pappan.

Att skilsmässofrekvensen kommer att öka är en uppfattning som många forskare delar. Den omorientering som följer efter en separation är en känslig fas i en människas liv. Hur en förälder klarar rollen som före detta partner och samtidigt ha ett gott samarbete med den andre föräldern för att sörja för de gemensamma barnens välbefinnande är beroende av många faktorer.

Pappor som inte lever på heltid med sina barn, deltidspappan, benämns ofta i den offentliga beskrivningen på ett polariserande sätt. Uttryck som *den frånlevande fadern*, *McDonaldspappan* och *söndagspappan* förekommer (Berg & Johansson 1999). Dessa beskrivningar kan antas ha betydelse för den självbild som en nyseparerad pappa skapar. Många pappor vill vara närvarande fäder men möter ett motstånd där de finner att mammorna har en given central plats i barnens liv medan deras egen roll är ifrågasatt. Detta skapar ytterligare frustration och är till nackdel för föräldrarnas försök att samarbeta om barnen.

1. 2 Bakgrund till intresset för denna forskning

Kommunen har enligt lag¹ skyldighet att erbjuda samarbetsamtal som hjälp åt icke sammanlevande föräldrar, som inte kommer överens. Syftet med samarbetsamtalen är att föräldrarna skall nå enighet avseende vårdnad, boende och umgänge när det gäller barnen. 70 procent av föräldrarna får hjälp att enas (SoS 2000:7) men 30 procent lämnar kommunernas familjerättsavdelningar utan att ha kommit överens.

I de metodutvecklingssamtal som förs familjerättssekreterare emellan är det tydligt att samarbetsamtal betraktas som det viktigaste arbetsinstrumentet, som familjerätten har, för att hjälpa föräldrar att nå enighet. Samtidigt uppfattas det som ett dilemma att familjerätten sällan kan erbjuda både män och kvinnor som samtalsledare. Det finns bland familjerättssekreterare en föreställning om att detta förhållande gör att pappor känner sig i underläge när de i samarbetsamtal möts av enbart kvinnor. Det finns också en föreställning om att mammor har en dominerande roll i samtalen.

I forskningen är nyttan av samarbetsamtal undersökt och i flera undersökningar har båda föräldrarna kommit till tals (SoS-rapport 2000:7; Socialförvaltningen i Lund 2000; Emtestam 1998; SoS-rapport 1989:11). I en undersökning har enbart mammor intervjuats (Blekinge FoU-enhet, rapport 1996:3). Det finns ingen undersökning med pappor i fokus. Därför saknas kunskap om hur pappor uppfattar samarbetsamtalen, varför ett viktigt motiv för att genomföra denna studie är att få mer kunskap om detta.

Denna undersökning intresserar sig alltså för hur män, som har avslutat samarbetsamtal och som inte har nått en överenskommelse med den andre föräldern, uppfattar sin roll som pappor på deltid med speciellt fokus på samarbetet med barnens mammor och på den erfarenhet de har av samarbetsamtal i familjerätten.

Studien har bedrivits i samarbete mellan sju kommuner i Storstockholm, tillhörande FoU-Nordväst.

¹5 kap 3 § SoL. Kommunen skall sörja för

1. att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad, boende och umgänge (samarbetsamtal) samt
2. att föräldrar får hjälp att träffa avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken.

Kommunen skall sörja för att familjerådgivningen genom kommunens försorg eller annars genom lämplig rådgivare kan erbjudas dem som begär det.

Med familjerådgivning avses i denna lag en verksamhet som bedrivs av det allmänna eller yrkesmässigt av enskild och som består i samtal med syfte att bearbeta samlevnadskonflikter i parförhållanden och familjer.

1. 3 Samarbetssamtal

Föräldrar, som har separerat eller aldrig har levt ihop och som inte kommer överens om vårdnaden, boendet och umgänget avseende barnen, kan vända sig till socialnämnden i sin kommun och begära samarbetsamtal (5 kap, 3 § SoL). Om föräldrarna redan har vänt sig till tingsrätten kan den, innan frågan avgörs där, remittera föräldraparet till socialnämnden för att genom samarbetsamtal nå enighet.

De flesta kommuner har en avdelning inom socialtjänsten som har kommit att kallas *familjerätten*. Familjerätten erbjuder samarbetsamtal. Det är en rättighet för medborgaren att erhålla och en skyldighet för kommunen att erbjuda samarbetsamtal.

Det finns en samlad erfarenhet av samarbetsamtal från tidigt 1970-tal då den obligatoriska medlingen, utförd av präst eller borgerlig medlare, togs bort. 1991 skrevs samarbetsamtal in i socialtjänstlagen och sedan 1998 uppmärksammas även samarbetsamtal i föräldrabalken där det upplyses om att föräldrar genom samarbetsamtal kan få hjälp att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge (6 kap, 18 § FB). Samtalen förs ofta i en serie från tre till sju samtal. Både fler och färre kan förekomma. Många gånger återkommer paren för nya samarbetsamtal efter en avslutad serie. Det kan då handla om att de kommit in i en ny fas i livet som skapar behov av omförhandlingar.

Enligt Socialstyrelsens definition av samarbetsamtal är dessa strukturerade samtal med föräldrar som i samband med eller efter separation är oeniga om hur de skall lösa frågor beträffande vårdnad och umgänge. Syftet med samtalet är att hjälpa föräldrarna att göra överenskommelser kring barnet (SoS-meddelandeblad nr 21/95).

1. 3. 1 Metodutveckling

Samarbetsamtal har alltid varit föremål för metodutveckling. Den problematik som samtalsledaren ständigt står inför är var skillnaden mellan parets egen problematik och den problematik som rör överenskommelsen om barnen går. Detta är något som också avspeglar sig i lagtexten (5 kap, 3 § SoL) där samarbetsamtal och familjerådgivning regleras i samma paragraf. Många familjerådgivningsbyråer har också under åren tagit emot samarbetsamtal på remiss från familjerätten. Varje familjerättsgrupp har genomgått sin egen utveckling för att utvärdera var den lämpliga balansen ligger mellan att fokusera parets problematik och barnens aktuella behov. Medvetenheten om att den vuxnes egna sårade känslor kan ligga till hinder

för att barnet skall bli samarbetsamtalens verkliga fokus, gör denna fråga väsentlig.

Under åren har kunskapsnivån ökat genom undervisning. Familjerätts-socionomernas Riksförening, FSR, har på senare år bidragit till att en gemensam referensram har skapats genom metoddiskussion samt ett kursutbud riktat till alla familjerättsocionomer.

Socialstyrelsens rapport 2000:7 hänvisar till tre olika influenser, nämligen Bente och Gunnar Öberg (1982; 1991), Haynes (1981) samt Coogler (1982). Öbergs ser vårdnads- och umgängeskonflikten som ett samlevnadsproblem som har sin grund i en ofullständig separation och Coogler och Haynes ser konflikten som en förhandlingsfråga, ett ansvar efter det att den ursprungliga gemenskapen för samlevnad och samarbete upplöstes (Holmberg m.fl.1986). Andra influenser kommer från den norska "meklings"modellen (Tjersland 1992) samt från den typ av *mediation* som under senare år har använts i England i familjerättsärenden och som är en utveckling av medling i andra typer av tvister.

Gemensamt för alla influenser är det bibehållna medvetandet om att föräldrparet ofta är i kris på grund av en nylig separation, att respekten för parets egen problematik finns men att fokus för samtalet är barnet och dess behov. För detta krävs en medveten styrning av samtalen från föräldrarnas konflikt till en konkret lösning för barnet vad gäller vårdnad, boende och umgänge. I praktiken bryter föräldrarnas relation igenom med jämna mellanrum och det är en grannliga uppgift för samtalsledaren att sortera ut vad som är relevant att tala om med det aktuella föräldrparet, samtidigt som fokus på barnet hålls.

1. 3. 2 Barnets bästa och 1998 års vårdnadsreform

Med barnet i fokus avses att det är barnets behov och barnets bästa som är den viktigaste faktorn i den ekvation som skall lösas när två föräldrar skall komma överens i samband med en separation. Sedan 1998 finns i föräldrabalken en så kallad portalparagraf - en uttrycklig bestämmelse om att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor som rör vårdnad om barn, barns boende och umgänge med barn. Lagen anger emellertid inte i detalj vad som skall anses vara barnets bästa. Det enda som nämns är att det skall särskilt fästas avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (6 kap, 2 § a FB; Wickström 1998). Barnets bästa är dock odefinierat men ligger ändå till grund för så viktiga avgöranden som underhållsskyldighet och förmyndaransvar. Barn har ingen legal rätt att kräva att få sina behov tillgodosedda. Målsättningen barnets bästa är ej en juridiskt bindande rättighet. Barnets

bästa har en innebörd som skiftar på grund av vad vuxenvärlden anser vara bäst (Singer 2000).

Den enda vägledning som lagen ger för barnets bästa är således barnets behov av att ha god och nära kontakt med båda sina föräldrar. 1998 års vårdnadsreform innebar ett stärkande av pappans roll som vårdnadshavare men huvudsyftet var att barnet skulle få en mer självklar och mindre ifrågasatt tillgång till båda sina föräldrar. Dessförinnan kunde gemensam vårdnad bara förekomma om båda föräldrarna var överens om det. Om någon motsatte sig gemensam vårdnad tillföll alltså vårdnaden endast en av föräldrarna. I flertalet fall tillföll vårdnaden modern. I och med 1998 års vårdnadsreform kan alltså vårdnaden bli gemensam även om en förälder motsätter sig det. Om däremot båda föräldrarna motsätter sig det, är gemensam vårdnad utesluten (6 kap, 5 § FB).

1. 3. 3 Samarbete och enighet eller förhandling och överenskommelse

Den allt överskuggande normen som genomsyrar lagstiftningen kan sammanfattas i orden *samarbete* och *enighet*. Själva ordet *samarbetssamtal* talar sitt tydliga språk. Syftet med *samarbetssamtalen* är konkret uttalat att nå *enighet* (5 kap, 3 § SoL). Målet för familjerättens arbete formuleras alltså i lagtexten. Det är att föräldrarna skall nå *enighet* och att de därefter skall *samarbeta*. Man kan ställa sig frågan om detta mål är *orealistiskt* i den situation som nyligen separerade föräldrar är i. Lagtexten är tydlig men i offentliga utredningar används ofta det mer modifierade ordet *överenskommelse* (SoS 1996, SoS 2000:7; FoU-byrån 1986). En annan benämning som aktivt har föreslagits av utredaren i SoS 2000:7 är *föräldraförhandling*. Begreppen *familyhood* och *parenthood*² (Hydén 2000) särskiljer de funktioner som föräldrar har i ett gemensamt hem med gemensamt ansvar. *Familjeskap* innebär de funktioner som föräldrar har i ett gemensamt hem. *Föräldraskap* innebär det ansvar som kvarstår som gemensamt efter separationen, nämligen det gemensamma ansvaret för barnen, fastän kärnfamiljen är upplöst. Även begreppet *medling* har under de senaste åren använts i samtal om metodutveckling när det gäller *samarbetssamtal*. Här har man låtit sig inspireras av en engelsk modell, *Family Mediation*, som i enlighet med Coogler och Haynes är förhandlingsinriktad. Ytterligare ett begrepp som används av Berg & Johansson (1999) är *working allians* som är hämtat från den psykoanalytiska litteraturen för att beteckna den bräckliga process som i bästa fall leder fram till ett *samarbete* kring barnen.

Det är alltså värt att överväga om andra begrepp till exempel *föräldraförhandling* eller *medling* bättre speglar de samtal som förs mellan

² Här översatt till *familjeskap* och *föräldraskap*

föräldrar som nyss separerat än begreppen *enighet* och *samarbete*. Ordet samarbetsamtal för tankarna alltför snart mot målet varvid vägen dit förbises. Samhällets norm skapar förväntningar på att föräldraparet skall klara av att samarbeta om barnen i en situation där de har bestämt sig för att upphöra med samarbete i alla andra avseenden som rör parrelationen.

1. 3. 4 Kultur- klass- och könsskillnaders betydelse

Kultur - och klassbakgrund är också relevant för problematiseringen av samarbetsamtal som arbetsinstrument, både när det gäller de olika klasstillhörigheter som finns inom Sverige och andra länders kulturer som finns i Sverige. Att familjerättssociologer tillhör en utbildad svensk medelklass är till fördel i vissa möten och i många situationer men till nackdel i kontakten med människor med en annan klass- eller kulturell bakgrund. Vid mötet med icke-svenska kulturer är det ibland dubbel brist på förståelse i de fall skillnaderna inte bara berör kulturbakgrund utan även olika utbildningsnivåer. Enligt flera undersökningar (SoS 2000:7; Sjöblom & Hydén 1997; Rädda Barnen 1993) nås inte invandrarfamiljer av samarbetsamtal i samma utsträckning som andra familjer.

Familjerättens samtalsledare är till största delen kvinnor. I de sju kommuner som medverkat i denna studie finns totalt 30 samtalsledare, varav tre är män. Att samtalsledarna oftast är kvinnor, är ett problem som familjerätten ständigt brottas med. Någon enstaka gång har de flesta mötts av ett öppet ifrågasättande från pappornas sida av det faktum att samtalsledarna inte utgörs av både man och kvinna. I ännu högre grad är det emellertid problematiseringen hos samtalsledarna själva som gör sig gällande. Det finns en ständigt närvarande känsla av att pappan har en outtalad kritik mot att han ofta sitter som ensam man i ett samtalsrum med tre kvinnor, mamman och de två samtalsledarna. Samtalsledarna behöver stor professionalitet för att kompensera den bristande jämvikt som uppstår i en sådan situation.

1. 3. 5 När samarbetsamtalen inte uppfattas som lyckade

När samarbetsamtalen inte uppfattas som lyckade ställer sig samtalsledarna frågor som handlar om varför samtalen inte resulterade i någon form av överenskommelse. De antaganden de då utgår ifrån kan vara såväl självkritiska som att någon av föräldrarna inte hade en uppriktig vilja att nå en överenskommelse.

Om utgångspunkten är att samarbetsamtal är utsiktslöst eftersom någon av föräldrarna "ser till" att det inte skall fungera, kan man tänka att det beror på att föräldrarna har personlig vinst av att hålla konflikten vid liv. Trots krisen dem emellan ger konflikten åtminstone en sorts, om än negativ,

kontakt. Att inte komma överens kan då ses som ett sätt att försäkra sig om att relationen upprätthålls. Man kan också tänka sig att en av föräldrarna är den mer pådrivande för att samarbetsamtal skall komma till stånd medan den andre är mindre intresserad. Den senare kan samtidigt vara en förälder som inte är intresserad av att utöva föräldraskapet i praktiken.

Det finns en utbredd uppfattning bland samtalsledare att mammor har en överordnad position i förhållande till papporna. Papporna upplevs komma till korta inför mammornas dominerande ställning. Mammorna talar ofta om papporna som att de aldrig har tagit del i vården om barnen och att de bokstavligen talat inte kan ta hand om dem. Mammorna anser sig känna barnen bättre och anser att papporna inte har tillräcklig kunskap om barnens omsorgsbehov. Papporna uppfattar inte detta som den sanna bilden utan som ett angrepp på dem. Deras reaktioner på detta är stark upprördhet eller uppgivenhet och alla grader däremellan. Att de flesta samtalsledare är kvinnor och att pappan därför är ensam man under samtalet antas kunna förstärka polariseringen mellan mamman och pappan.

Bland familjerättssekreterare betraktas samtalsledarnas professionalitet som mycket betydelsefull. Samtalet bör enligt denna yrkeskodex/-norm föras så att båda föräldrarna, trots att det inte finns någon man bland samtalsledarna, uppfattar sig sedda, samtidigt som barnets behov är i fokus under samtalet. En vanlig reflektion, som samtalsledare av kvinnligt kön har, är att mammor är verbala och processinriktade och pappor är resultatnriktade och vill inte prata om känslor. Ett förekommande scenario från ett första samarbetsamtal är att mamman vill tala om relationen mellan henne och pappan. Om pappan inte är med på det kan det hända att han mycket tydligt fokuserar på målet för samarbetsamtalen och genast vill uppnå det. Kanske är ett tecken på denna fokusering att pappor ibland kan använda fel ord - när de skall tala om samarbetsamtal händer det att de i stället använder ordet samarbetsavtal.

Föräldrarna kommer således till familjerätten med var sitt uppdrag och olika förväntningar på vad samarbetsamtalen skall innehålla och hur målet skall nås. Det är lätt hänt att föräldrarna genast hamnar i en sådan konflikt så att de olika uppdragen inte hinner benämnas innan samtalet blir så negativt laddat att det blir en svår uppgift för samtalsledaren att "rädda" situationen. Det kan då inträffa att åtminstone en av föräldrarna lämnar samtalet med en känsla av meningslöshet och inte avser att återkomma. I den situationen kan samtalsledaren undra vad pappan egentligen tänker. Det finns en föreställning hos samtalsledare i familjerätten att män behärskar sig och håller inne med något som skulle vara värdefullt om det kom fram. För de 30 procent som familjerätten inte har kunnat hjälpa till

enighet finns en konkret önskan från samtalsledares sida att få veta vad dessa föräldrar skulle behöva för hjälp för att tillsammans med den andra föräldern komma fram till en hållbar överenskommelse om barnen vad gäller vårdnad, boende och umgänge.

1. 4 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka pappor som inte nått enighet med den andre föräldern under samarbetsamtal i familjerätten. Oenigheten avser frågor om vårdnad, umgänge och/eller boende. Mer specifikt är syftet att upptäcka och förstå hur just dessa pappor förstod och hanterade familjeskap och föräldraskap efter en separation.

De frågeställningar studien vill undersöka är:

- Hur beskriver och förstår papporna sin roll som deltidsförälder?
- Hur beskriver och förstår papporna sitt förhållande till den andre föräldern?
- Hur förstår papporna samarbetsamtalet som en arena för förhandling med den andre föräldern?

Begreppsdefinitioner

Vissa begrepp kommer att används, som härrör från den diskurs/samtalsordning och/eller forskning som rör samarbetsamtal. De mest centrala och som i den följande texten inte beskrivs i sitt sammanhang förklaras här.

- **Deltidspappa:** pappa som inte lever på heltid med sina barn (Berg och Johansson, 1999)
- **Vårdnad:** den juridiska vårdnaden.
- **Gemensam vårdnad:** båda föräldrarna ansvarar juridiskt för samtliga gemensamma barn.
- **Delad vårdnad:** föräldrarna har enskild vårdnad om olika barn.
- **Vård:** den praktiska vården av barnet.
- **Boförälder:** den förälder som barnet har sitt huvudsakliga boende hos.
- **Umgängesförälder:** den förälder som barnet har umgänge med.
- **Växelvis boende:** barnet bor lika mycket hos båda föräldrarna, inget underhållsstöd betalas av någon förälder till den andre.

2. Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

2.1 Faderskap

2.1.1 Bakgrund

Rapporten refererar i första hand till svensk forskning.

Män och kvinnor har olika funktioner i olika typer av ekonomiska system vilket har avgörande betydelse för hur föräldrarollerna utvecklas och vilken innebörd dessa roller ges. Den materiella överlevnaden har alltid högsta prioritet i alla samhällen och hur andra viktiga funktioner i livet hanteras är avhängigt av sättet att överleva.

I det agrara samhället arbetade män och kvinnor i många situationer sida vid sida och hade gemensamt ansvar för jordens skötsel och avkastning. Det var lätt att se relationen mellan arbetsinsats och skörd. Barnens uppfostran sköttes till stor del av föräldrarna även sedan allmän skolplikt infördes i Sverige 1864. Barnen lärde av far och mor från mycket tidig ålder. Den dagliga och kanske stundliga kontakten ingick i vardagslivet.

Den industriella omdaning, som startade i slutet av 1800-talet, separerade föräldrar från varandra och fadern från barnen. Modern övertog huvudansvaret för barnen och fadern för familjens materiella överlevnad. Familjeförsörjaren tillika den frånvarande fadern gjorde sitt intåg.

Denna period i samhällsutvecklingen kan beskrivas som en tid då balansen mellan man och kvinna rubbades och där mannen fick mer makt än kvinnan på grund av sin ställning som familjeförsörjare (Goldscheider 2000). Kvinnan kompenserade detta med att ta ett fast grepp om barnen och hemmet (Berg & Johansson 1999; Plantin 2001). I de enskilda familjerna uppnåddes på så sätt en balans. På 1930-talet uppmärksammades emellertid samhällsutvecklingen och de negativa följderna för barnen, särskilt pojkarna, av att växa upp utan nära kontakt med sina fäder. Papporna började på 1950-talet sitt återtag mot familjen och ”fritidspappan” blev sinnebild för den gode fadern (Plantin 2001). Mödrarna behöll emellertid sitt starka inflytande över barn och familj och balansen i familjen bestod fortfarande i att fadern hade den viktigaste rollen som garant för familjens överlevnad och kvinnan hade sin viktigaste roll i hemmet och tillsammans med barnen. I den mån mannen tog del i hemmets och barnens skötsel var det som hjälpredda åt hustrun och ofta framställd i ett förlöjligande sken (Goldscheider 2000).

I mitten av 1960 talet förändrades arbetsmarknaden. Sverige var på väg in i högkonjunktur och arbetskraftsbristen var stor. Många kvinnor började förvärvsarbeta och den dagliga tillsynen av barnen blev en politisk och samhällsfråga. Daghem byggdes. Hemmafruidealet byttes så sakteliga ut mot idealet att förena yrkesliv med föräldraskap. Många familjer blev nu tvåförsörjarfamiljer och krav på mannen att delta mer aktivt i hemmets och barnens skötsel ställdes. Den svenske "velourpappan", en man med omsorgsegenskaper, framställdes som ett ideal (Plantin 2001).

I Sverige har de socialpolitiska styrinstrumenten haft betydelse för föräldraskapets och faderskapets utveckling. Lagstiftningen har varit aktiv alltsedan 1930 talet då mödrapenningen infördes. Lagarna i Sverige har påverkats bland annat av den forskning som finns om barns behov. De lagar som har varit särskilt viktiga för hur föräldraskapet kan utformas är de som ger pappor möjlighet att ta ut föräldraledighet under spädbarnstiden. 1994 tillkom en lag som ger arbetsgivare skyldighet att se till att förutsättningar skapas för män och kvinnor att förena föräldraskap med arbetsliv.

En rad studier (Plantin 2001; Jalmert 1983 & 1984; Bäck-Wiklund & Bergsten 1997) visar att det finns ett ideal för hur en pappa skall vara men som inte stämmer överens med verkligheten. Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) använder begreppet livsplan, vilket betecknar mäns och kvinnors gemensamma syn, det vill säga att familjen och barnen är det viktigaste för båda. Skillnaden är realiseringen av livsplanen, där kvinnan fortfarande står som den främsta omsorgsgivaren och mannen som den huvudsakliga försörjaren. Trots jämställdhets-idealet hos männen och trots en aktiv jämställdhetspolitik, fortsätter kvinnorna att ha ansvar för i stort sett samma arbetsuppgifter som tidigare generationers kvinnor, samtidigt som de har intagit en plats på arbetsmarknaden.

2. 1. 2 Faderskap i förändring

I det snabbt föränderliga samhälle vi lever i finns inte gamla erfarenheter och traditioner att söka stöd i. Den moderna människan är därför i viktiga skeenden i livet beroende av experter för att låta sig vägledas. Plantin (2001) refererar till Giddens och menar att livet har blivit ett osäkert och riskfyllt projekt där människor inte längre kan förlita sig på tidigare generationers kunskap och värderingar. Denna beredskap att lyssna på expertis avspeglas också i forrådet av föräldraskapet.

Den diskurs som idag är dominerande kring det moderna föräldraskapet är i hög grad fokuserad på fäderna. Diskussionen om hur pappor bör vara förs på alla nivåer - i dagstidningar och populärtidskrifter, på regeringsnivå och

i statliga betänkanden. Män förväntas aktivt förhålla sig till alla aspekter som har med barn att göra från beslutet att bli far, via graviditet och barnafödande till det aktiva ansvaret för barnet fram till vuxen ålder. De förväntas uppfylla de ideal som den svenska jämställdhetsdiskursen formulerar.

I Plantins studie av män (2001) framkommer att den svenske mannen ser den svenska jämställdhetsdiskursen som starkt eftersträvansvärd. Männen menar att den moderna fadern skall vara "engagerad, mjuk, öppen och intresserad" samtidigt som han skall stå för en viss vägledning och bestämdhet. Enligt denna studie sammanfaller samhällets förväntningar på den jämställda mannen med det ideal som män har satt upp för sig själva som fäder. Även tidigare studier (Berg & Johansson 1999) om deltidspappor och deras barn stöder detta resultat.

2. 1. 3 "Doing gender" och den kvinnliga normen

Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) visar att för unga föräldrar är känslan av sammanhang avgörande för utformandet av föräldraskapet och arbetsfördelningen inom familjen. De orsaker som uppges till detta är ofta rationella men det finns också andra förklaringsmodeller. I detta sammanhang kan föras in ett begrepp som Plantin (2001) beskriver och har kommit att kallas "doing gender"³. Plantin refererar Sara Fenstmarker Berk (The Gender Factory: the apportionment of work in American households 1985) som menar att genom hushållsarbete produceras två saker, nämligen produktionen av varor och tjänster inom hushållet och produktionen av kön. Den socialisationsprocess som män och kvinnor genomgår och som börjar i och med födelsen gör att identiteten som man eller kvinna är intimt sammankopplad med "doing". Flickor gör vissa saker, pojkar andra. Detta kan ses som en förklaring till varför det ofta är moderns norm som råder i hemmet. Det är hur modern vårdar barnet som är det rätta. Det engagemang som fadern visar barnet är värdefullt men inte lika värdefullt som det engagemang som modern lägger ner. Moderns engagemang betecknas ofta som "direkt omsorgsgivande" och faderns som "indirekt omsorgsgivande". Moderns "direkta omsorgsgivande betraktas som det naturliga". Denna värdering är olycklig menar många forskare. Man bortser från flera viktiga aspekter som "...de subjektiva upplevelsorna, meningsskapandet och de emotionella komponenterna som bär upp relationen mellan familjemedlemmarna ..." (Plantin 2001). Barn som tillfrågas om sina fäders engagemang gör ingen gradskillnad mellan föräldrarnas engagemang (Hyvänen 1993). Det är emellertid enligt gjorda studier den kvinnliga normen som är den förhärskande, även bland männen.

³ En svensk översättning skulle kunna vara *skapa sitt kön*, vilket dock inte kommer användas här då jag inte har för avsikt att utreda de betydelser som *kön* har.

2. 2 Den nya familjen

I och med att kvinnan gav sig ut på arbetsmarknaden ställdes ökade krav på mannens insatser i hemmet och för barnen. Jämlikhetssträvandena har pågått de senaste fyrtio åren. De socialpolitiska åtgärderna har tydligt understött detta. Förändringarna visar sig framförallt i att män idag anser det vara självklart att jämlikhet mellan könen skall råda. Samhällsdiskursen är ett uttalat ideal (Berg & Johansson 1999, Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Plantin 2001).

Att ideal och verklighet inte överensstämmer märks tydligast när paret bildar familj. Den traditionella arbetsfördelningen kommer då till uttryck genom att mamman stannar hemma under föräldraledigheten och pappan fortsätter sitt yrkesliv. Många pappor ökar dessutom sin arbetstid när första barnet kommer. När föräldraledigheten är slut arbetar många kvinnor deltid. Detta beslut om en ojämlig arbetsfördelning fattar mannen och kvinnan i samråd med varandra. Kvinnan är visserligen medveten om ojämlikheten i ekonomiskt avseende, men inget hon fäster avseende vid eftersom det system, familjen, hon befinner sig i har nytta av denna fördelning. Den ojämlikhet som uppstår för mannen och de värden han går miste om genom att inte vara hemma hos sina barn talas det än mindre om.

I samband med skilsmässa och separation framträder åter ojämlikheten. Denna gång är det tydligast i det avseendet att det förefaller självklart att barnen stannar kvar hos mamman. Polariseringen förefaller öka vid en separation på så sätt att olika samhälleliga faktorer bidrar till att marginalisera papporna. Pappor beskriver kontakten med myndigheter och effekterna av samhälleliga regler som att de ges inget stöd för sina strävanden att hålla den kontakt med sina barn som de vill (Berg & Johansson, 1999). De argument som paret hade för den ojämlika arbetsfördelningen när de arbetade för ett gemensamt mål används nu dessutom av mamman mot pappan för att knyta barnen ytterligare till sig.

2. 2. 1 Kärnfamiljen som norm

Begreppet kärnfamilj har många uttolkare. I den rättsliga betydelsen definieras kärnfamiljen som föräldrar med biologiska barn (Singer 2000). I samhällsdiskursen betraktas kärnfamiljen som man och kvinna som centrum och de barn som paret har vårdnadsansvar för kan vara biologiska, adopterade eller inseminerade med okänd donator. Dessa familjebildningar är reglerade i lag och strävan är att de skall likna den biologiska familjen.

Det finns en kritik mot kärnfamiljen som vid närmre betraktande är en kritik mot de tendenser som värderar kärnfamiljen som en bättre modell än andra familjebildningar (Sjöblom 2002). Frågan är dock vilken definition

som är lämpligare. Sjöblom ställer frågan om familjebegreppet skulle benämnas familjerna istället för familjen. Begreppet familjerna rymmer, förutom de tidigare nämnda, även enföräldersfamiljen och den homosexuella familjen, även dessa reglerade i lag med strävan att efterlikna kärnfamiljen.

Tendensen att efterlikna kärnfamiljen bland separerade föräldrar är tydlig i den meningen att det är den sammanhållna familjen som efterliknas. Fram tills för bara ett årtionde sedan var det vanligt att fadern utestängdes och/eller lät sig utestängas och att moderns nya man övertog fadersrollen (Berg & Johansson 1999). Bland dagens separerade föräldrar är detta inte så vanligt som uttalad tanke men i den diskussion som förs i samhället om växelvis boende är en av de stora frågorna om det är lämpligt att barn har två hem samt från vilken ålder detta kan överhuvudtaget rekommenderas. Bland de röster som hörs i debatten finns, förutom åsikten att växelvis boende är positivt, även åsikten att såväl barn som ungdomar kan fara illa av växelvis boende (Socialstyrelsen 2001). Ställt i relation till att flertalet barn till separerade föräldrar bor hos modern uttrycks implicit att ett boende hos modern är det bästa för barnet.

Bland de barn som dock i ökande omfattning har ett boende hos modern och ett hos fadern är det uppenbart att båda föräldrarna var för sig försöker efterlikna de rutiner och omsorger som barnet var vant vid från den tid paret levde ihop.

Berg & Johansson (1999) menar att det finns en stark koppling mellan "moderniteten" och kärnfamiljen. I de olika epokerna i samhällsutvecklingen har familjebildningarna varierat. Det största hotet mot kärnfamiljen under tidigare århundraden var död och nöd. Många barn växte upp med andra sociala föräldrar än de biologiska, ofta på grund av fattigdom. Andra barn fick en styvmamma på grund av den egna moderns död i barnsäng. Åter andra växte upp i en enföräldersfamilj på grund av den ena förälderns död. Separationer har alltid varit ett livstema för människor och drömmen om den sammanhållande kraften alltid levande.

Idag är separationer och skilsmässor det största hotet mot kärnfamiljen och många svenska barn har sin tillhörighet i olika typer av familjer samtidigt, till exempel en-föräldersfamiljen hos mamman och styvfamiljen hos pappan. Är barnet dessutom adopterat eller fött efter spermiedonation av okänd donator framstår bilden som än mer komplex.

2. 2. 2 *Faderns roll i den nya familjen*

I sin bok "Den andre föräldern" menar Lars-Erik Berg och Thomas Johansson att den traditionella fadersgestalten är en stereotypisering bland annat skapad ur självbiografiska berättelser om sorg och saknad efter fadern, skrivna av författare som var barn på fyrtio- och femtiotalen. Berg & Johansson (1999) hänvisar till Burgess (1997) som drar samma slutsatser och pekar på att en konsekvent negativ framställning av fadern bidrar till att förstärka polariseringen mellan könen och den traditionella manligheten snarare än att uppmuntra till en reell förändring. Det förändringsarbete som pågår av fäder som har ett stort engagemang i sina barn har ännu inte påverkat den massmediala bilden.

Undersökningar visar att den moderne mannen är påverkad av och strävar efter den jämlikhet som samhällsdiskursen anger. Idealet för många fäder är att vara omsorgsgivare men de väljer en egen väg att vara det på. (Plantin 2001). Det verkar som om mannen genom att "göra saker på sitt sätt" kombinerar kravet på den nya roll som det förändrade samhället kräver av honom med den uppfattning han har av hur han skall vara som man ("*doing gender*"). Det verkar som att pappor blir tydligast för sina barn när de utför någon form av fysiskt arbete tillsammans. "*Doing gender*" innebär också "*doing fatherhood*". I arbetsgemenskapen skapas en möjlighet till identifikation med fadern. De traditionella könsrollerna är fortfarande tydliga om än modifierade.

Berg & Johansson (1999) talar om utanförskapets faderskap. Männen har börjat bana väg mot barnen och deras roll liknar mer moderns än tidigare generationers. De står lika nära som modern men på en annan planhalva. Författarna utvecklar tankarna om diskrepansen mellan ideal och verklighet genom att föra in relationen mellan pappan och hans egen far. Viljan att utgöra en motbild till den frånvarande fadern finns där. Målet är att vara den närvarande fadern men det är förvånansvärt ofta, konstaterar författarna som sönerna lyckas upprepa faderns "misstag". De svårigheter de stöter på i yrkeslivet gör det svårt att förverkliga de föreställningar de har om den gode fadern

Plantin använder begreppen flexibla respektive rigida familjer. I flexibla familjer är de traditionella könsrollerna mindre tydliga och i rigida mycket tydliga.

2. 2. 3 Separationer

79 procent av alla barn i Sverige lever med båda sina föräldrar. Berg & Johansson (1999) skriver att om man ser till en totalpopulation är andelen splittrade familjer inte anmärkningsvärt stor. Om man däremot fokuserade olika åldersgrupper går det att urskilja ett annat mönster. Bland de yngsta barnen bodde i början av 1990-talet mer än 90 procent med båda sina föräldrar. Författarna hänvisar till Statistiska Centralbyrån (1995: 1) och uppger att under 1990-talet ökade separationer och skilsmässor stort bland dessa föräldrar. Vid fokusering på kategorin tonåringar kan man konstatera att 31 procent har varit med om att den ursprungliga familjen upplöstes innan de fyllt 18 år.

En separation där barn är inblandade kan vara ett av de svåraste förloppen i en människas liv. Allt fler människor har denna erfarenhet. Hydén (2001) menar att en separation och den därpå följande omorienteringen i livet kan ses som en del av en förväntad livscykel för många människor. Att skilsmäsofrekvensen förväntas öka är en uppfattning som delas av många forskare. I den tid vi lever är individens personliga frihet viktig. Förverkligandet av denna frihet skall kombineras med inordning i både arbetsliv och privatliv. Att bilda familj och bli förälder innebär kollision mellan den personliga friheten och den roll som föräldraskapet för med sig. Kärnfamiljens balans rubbas inför kravet på jämlikhet mellan föräldrarna (Hydén 2001). Berg & Johansson (1999) diskuterar svårigheterna med att hålla samman en familjebildning och använder begreppen individualisering, belastning och integration. Individualisering står här för individens självständighetskrav. Med belastning avses faktorer som förmodas innebära ökad risk för familjesplittring, till exempel där föräldrarna är arbetslösa, har låg utbildning eller är invandrare. Med integration avses faktorer som förmodas öka familjens stabilitet, till exempel om föräldrarna är gifta liksom om man bor i småstad. En psykodynamisk förklaring till varför skilsmässor ökar är upprepningstvånget, som innebär att en människa som har en olöst livsproblematik tenderar att iscensätta nya situationer för att få nya arenor att arbeta på för att förstå och lösa denna problematik (Berg & Johansson 1999). Har man upplevt en separation mellan föräldrarna som barn är det större risk att man själv genomgår en skilsmässa som vuxen. Det sker dock en utveckling. I strävan att förstå vad man själv har varit med om ingår en strävan att göra det på ett bättre sätt än vad föräldrarna har gjort. Dagens skilda fäder strävar således efter att vara närvarande trots att de är deltidspappor.

Även den minst komplicerade skilsmässa innebär kris för de inblandade. Varje steg i processen kan leda till ett brott i kontakten mellan förälder och

barn. Ett vanligt skeende är att fadern lämnar hemmet och barnen stannar kvar hos modern. I många familjer har föräldrarna gemensamt kommit fram till detta som den bästa lösningen. I andra verkar det handla om en "tyst överenskommelse" (Berg & Johansson 1999).

Den pappa som har lämnat hemmet efter lång bearbetning av misshälligheterna i förhållandet och efter en överenskommelse med barnets mamma finner ofta att priset är högt. Han kan vara intellektuellt införstådd med att vara deltidspappa men inser sällan konsekvenserna av det och hur han kommer att uppleva att inte ha daglig kontakt med sina barn.

I de fall där tingsrätten fattar det avgörande beslutet om vårdnaden visar en undersökning att i 70 procent av målen tilldömdes modern vårdnaden om barnen och i 20 procent fadern. I övriga mål beslutades om gemensam vårdnad, delad vårdnad eller utsågs en särskilt förordnad förmyndare (Widlund 1997). Samma undersökning visar att den förälder som barnen bodde hos vid tiden för separationen var den som fick vårdnaden om barnen. Det vanligaste domskälet var att det skulle vara kontinuitet för barnen avseende boendet. Vidare finner författaren att föräldrarnas sociala problem spelade en underordnad roll. I flera fall hade modern fått vårdnaden fast hon hade sociala problem men inte fadern.

Många umgängen innebär så kallat "utvidgat helgumgänge", till exempel från torsdag kväll till måndag morgon varannan vecka samt en vardag, till exempel måndag till tisdag, den vecka då det inte är helgumgänge.

2. 2. 4 Att vara deltidspappa

Efter de flesta separationer bor barnen stadigvarande hos modern. Endast i tre procent av fallen bor barnen hos pappan (Berg & Johansson 1999). Den situation som deltidspappan befinner sig i idag bör betraktas i medvetande om den tradition som mannen som far placerats i under relativt lång tid. Man och kvinna har separerat sina roller från varandra och hållits utanför eller låtit sig hållas utanför varandras världar i ett växel- och delvis samspel. Dessa mönster spelar fortfarande en stor roll för hur ansvaret för barnen fördelas vid en separation. Männens upplever sig ofta nedvärderade och kan känna skam och skuld inför vad han utsätter sina familjer och sina barn för i och med skilsmässan. Det finns också en myt om en så kallad söndagspappa – en schablon om att pappor känner att vill göra något extra med sina barn vid de tillfällen då de träffas just för att de träffas så sällan (Berg & Johansson 1999).

Både Plantin och Berg & Johansson refererar till Fuchs-Ebaugh när hon talar om "*becoming an EX*" ett begrepp som beskriver människors reaktioner vid livsförändringar. Förändringsprocessen involverar spänningen mellan en människas förflutna, hennes nutid och framtiden. Människor tar ofta med sig gamla reaktioner och mönster in i nya situationer. Hon kallar det "hangover identity". Det är av vikt att skapa en bro mellan den gamla och den nya rollen. De som lyckas med detta har större förutsättningar att anpassa sig bättre till de nya levnadsförhållandena. För en deltidspappa innebär detta ett pendlande mellan att vara pappa och att inte vara pappa. En helt annan fadersidentitet måste utvecklas.

2. 2. 5 Familyhood – parenthood

Deltidspappan finner att den gamla rollen som en av oftast två familjeförsörjare är borta. Han bidrar till barnets försörjning genom underhållsbidrag men han har ingen kontroll över hur pengarna används. Den föräldraroll som han har haft tidigare med det gemensamma hemmet som bas är förändrad. Hydén (2001) för in begreppet familjeskap till skillnad från föräldraskap. Familjeskap består av såväl barn som föräldrar och dess grund är inte i första hand paret utan det gemensamma hemmet som de har byggt. Det gemensamma hemmet erbjuder en plats för familjeskapet att utvecklas. I kärnfamiljen är relationen till partnern å ena sidan och föräldraskapet å andra sidan nära förbundet och förenat i familjeskap. Efter separationen upphör familjeskapet, det vill säga det gemensamma hemmet samt bandet mellan föräldrarna som par. Föräldraskapet kvarstår dock frikopplat från familjeskapet.

Föräldrar förväntas samarbeta om barnen utan att vara förenade i familjeskap. Ett parförhållande kan avslutas och det är möjligt att ha flera avslutade parförhållanden bakom sig. Att ha ex-partners är således möjligt men det är inte möjligt att ha ex-barn. Föräldraskap kan inte avslutas. I en föränderlig värld är detta en trygghet för många fäder. För en del pappor är det den enda fixpunkten i livet (Berg & Johansson 1999).

Hur en pappa klarar rollen som före detta man till barnets mor och samtidigt att vara "här och nu-pappa" i samfunktion med sin före detta kvinna är enligt Fuchs-Ebaugh beroende av om han kan bygga en bro mellan sitt förflutna och nuet. Om han inte kan det är risken stor att han väljer att inte ha kontakt med sina barn.

2. 3 Sammanfattning

I detta kapitel görs i huvudsak en genomgång av svenska studier av mäns villkor med fokus på deltidspappan. Papporna synes vara påverkade av den

samhälleliga jämlikhetsdiskursen. Samtidigt lever både män och kvinnor i praktiken sina liv med en traditionell uppdelning, där kvinnan gör merparten av det oavlönade arbetet och mannen merparten av det avlönade. Detta drabbar både man och kvinna - men på olika sätt vid en separation. För mannens del innebär det att han som far får en marginaliserad roll som han delvis ger sig själv men också en roll som han tilldelas. De fäder som kämpar för att inte marginaliseras har stöd av lagen men en mängd andra faktorer motverkar dess genomslagskraft.

Barnen lever i en kvinnlig värld och den bild som den kvinnliga världen ger av separerade fäder är något männen drabbas av i en skilsmässa. Den bilden har sin grund i hur det faktiskt var för inte så länge sedan och också av den bild som massmedia ger. Uttryck som frånvarande fäder skapar en polarisering som skadar mannens identitet som ansvarstagande far och även hans reella möjlighet att utöva faderskapet. Det skadar också hans syn på kvinnan som är med och vidmakthåller denna föreställning som mannen som far och ett kvinnohat kan skapas i polariseringens kölvatten.

Männen framställs som engagerade fäder men som har bristfälliga förebilder. De arbetar för en ny fadersidentitet på två sätt, dels att vara känslomässigt och tidsmässigt närvarande pappor, dels pappor på deltid. De marginaliseras av samhället liksom av mödrarna. Den ojämlikhet som kvinnan utsatte sig för, före separationen genom att ta merparten av det oavlönade arbetet slår tillbaka på mannen efter separationen. Nu är det han som blir missgynnad genom att barnen stannar kvar hos modern ibland på grund av en så kallad tyst överenskommelse mellan föräldrarna.

3 Metod

Föreliggande arbete är en klientundersökning med en kvalitativ forskningsansats. Elva män har intervjuats i tre grupper med fokusgrupp som metod under oktober – november 2001.

3.1 Metodval för insamling av data

Metodvalet är nära förknippat med forskningens syfte och frågeställning.

Syftet med undersökningen var att undersöka mäns/pappors tankar och upplevelser av den livssituation som uppstår när man inte lever på heltid med sina barn och samtidigt har en konflikt med barnets mor. Finns det tankar som återkommer? Vilka teman kan urskiljas när männen presenterar sin livsvärld?

För att få mer kunskap om detta är samtalet lämpligt som metod för inhämtande av information. Samtalet mellan människor om centrala teman ger kunskap genom nyanserade beskrivningar av olika aspekter av livsvärlden. Det är beskrivningen av specifika situationer och handlingar som eftersträvas, inte allmänna åsikter. Det finns inga på förhand fastställda teman som skall fyllas med innehåll och därmed tillfredsställa redan färdiga hypoteser utan forskaren är förutsättningslös och öppen för oväntade fenomen (Kvale 1997).

Valet av fokusgrupper som metod tillfredsställer dessa aspekter av den kvalitativa forskningsintervjun. Den antogs också ha den fördelen att genom samtal mellan män i grupp skulle männens tankar bli tydligare uttryckta än i en traditionell intervju. Eftersom fokusgrupp är en typ av gruppintervju framstod dessutom metoden som tidseffektiv. Det kändes också spännande att använda sig av en metod som visserligen inte är oprövad men som det ännu inte finns stor erfarenhet av i denna typ av forskning.

I Wibecks bok Fokusgrupper (2000, s 23) citerar hon Morgan.

Fokusgrupper är en forskningsteknik där data samlas in genom gruppinteraktion runt ett ämne som bestäms av forskaren.

Billinger (2000) har i en undersökning av institutioner som tvångsvårdar vuxna missbrukare använt sig av fokusgrupper vid intervjuer med personal på institutionerna. Hon skriver att

Grundtanken med fokusgrupper är att deltagarna i interaktionen delger perspektiv på det aktuella ämnet, som inte skulle var möjligt att få del av på annat sätt (...). Intervjuarens påverkan blir mindre, jämfört med individuella intervjuer och vanliga gruppintervjuer, eftersom han eller hon inte är med i diskussionen". (Billinger 2000, s 41-42).

Wibeck beskriver fokusgruppens historia och olika användningsområden. Från 1920-talet har fokusgrupper använts inom samhällsvetenskaplig forskning men intresset fick egentligen inte något fotfäste förrän på 1980-talet. 1956 publicerades ett banbrytande verk, *The Focused Interview* (Merton, Kendall & Fiske), men trots detta vann inte metoden terräng annat än inom marknadsundersökningar där den länge har använts flitigt.

Metoden är lämplig bland annat för att studera innehåll, det vill säga åsikter, attityder, tankar och uppfattningar. Fokusgruppen är ledd av en moderator som kan ha en mer eller mindre styrande roll. Utifrån det delas grupperna in i strukturerade och ostrukturerade fokusgrupper. Den strukturerade har klara och tydliga frågor som ställs av moderatören. Den ostrukturerade har öppna frågeställningar och moderatören har en mer tillbakadragen roll. Gruppens storlek bör vara inte färre än fyra och inte fler än sex personer (Wibeck 2000).

I flera olika undersökningar har fokusgrupper använts när det gäller forskning om känsliga ämnen. Fokusgrupper med öppna frågeställningar ger vinster och perspektiv som går förlorade i undersökningar med traditionella intervjuer eller enkäter. För att få veta det som människor verkligen intresserar sig för är det lämpligt att moderatören har en tillbakadragen roll.

Wibeck uppmanar till att inte låta sig styras helt och hållet av de olika sätt som fokusgrupptechniken hittills har använts på. I följd härav bör forskaren låta sig inspireras av de erfarenheter som finns men vid behov göra egna konstruktioner, det vill säga att göra en bedömning av vilken variant av tekniken som bäst leder fram till målet för undersökningen.

3. 1. 1 Metodreflektioner

I bedömningen av vilken variant av metoden som skulle väljas, beaktades särskilt att det var samtalet mellan papporna som var det intressanta. Öppna frågor på ett frågeformulär valdes därför och att som moderator ha en mycket tillbakadragen roll där den enda insats under samtalet skulle bestå att vid ett par tillfällen meddela hur lång tid som återstod. Likaså togs under övervägande vad det skulle betyda för människans samtal med varandra om moderatören var kvinna. Jag valde därför att ha en manlig assistent, min

kollega från familjerätten i Sigtuna. Denne läste upp frågorna. Inte heller han deltog i fokusgruppssamtalet. Däremot utnyttjades det efterföljande samtalet till att ställa frågor om sådant som vi särskilt ville ha fördjupat.

På så sätt kom två olika metoder för datainsamling till användning, dels en metod där informationen kom spontant med utgångspunkt från de skrivna frågorna och genom den dynamik som uppstod enbart mellan papporna och dels en metod där moderatorn ställde frågor utifrån den löpande informationen.

Wibeck rekommenderar stimulusmaterial för att ge möjlighet till ökad rörlighet i tanken och anger som exempel artiklar, citat, bilder och videofilm. För att vidga pappornas sinnen för andra aspekter av föräldraskapet än det aktuella, valde jag att ställa skriftliga frågor om deras första tid tillsammans med barnens respektive mödrar och hur de tänkte om att bli pappa den gången det begav sig. Denna fråga skulle inte diskuteras utan bara begrundas under några minuter. Därefter samlades lapparna med dessa frågor in och nya delades ut, innehållande de frågor som samtalet konkret skulle röra sig om.

Tre grupper inbjöds med sex män i varje grupp. När det gäller antalet grupper var övervägandena fokuserade på att det insamlade materialet inte skulle bli ohanterligt stort men samtidigt ge tillräckligt för att mönster och tendenser skulle kunna urskiljas. En tumregel är att antalet grupper ej bör understiga tre (Wibeck 2000). När det gäller antalet män i varje grupp var bedömningen att det inte skulle vara en för stor grupp. Studier i gruppdynamik visar att små grupper ger möjlighet för alla att komma till tals. Wibeck (2000) refererar till Dunbar (1997) som menar att den övre gränsen för hur många människor som samtidigt kan vara inbegripna i ett samtal är inte mer än fyra.

3. 2 Från litteraturstudiegrupp till referensgrupp

I juni 2000 samlades familjerättsekreterare i de sju kommuner som då utgjorde det helt nystartade FoU-Nordväst. Avsikten var att finna en gemensam forskningsuppgift. Intresset inriktades snart på ämnet samarbetsamtal.

3. 2. 1 Litteraturstudiegruppen

Under hösten utvecklades gruppen till att fungera som en litteraturstudiegrupp, med fokus på att utforska kunskapsläget inom det egna fältet. Det visade sig att det fanns en hel del studier gjorda, både

forskning som gruppen inte hade kännedom om och forskning som var bekant.

Under det första halvåret av projektet bytte flera av medlemmarna arbetsgivare och ersattes av nya medlemmar. Förvånansvärt nog falnade aldrig entusiasmen hos gruppen. Mot slutet av projektet tillkom ytterligare en kommun.

3. 2. 2 Referensgruppen

Under ledning av en forskare vid FoU-Nordväst växte en forskningsfråga fram. Efter att gruppen utarbetat en forsknings-PM beslöt att arbetet skulle genomföras av en av deltagarna som ett FoU-projekt och att litteraturstudiegruppen skulle fungera som referensgrupp och "bollplank" under forskningsprocessen.

Referensgruppens första stora uppgift var att medverka till genomförande av pilotfokusgrupper. För att jag skulle få övning i att fokusgrupper med papporna inbjöd referensgruppens medlemmar sina familjerättskollegor i respektive kommun till fokusgrupper. Referensgruppens medlemmar var själva observatörer. Ur pilotfokusgrupperna och de efterföljande reflektionerna med referensgruppen växte nya frågeställningar, som så småningom låg till grund för de frågor som ställdes i fokusgrupperna med papporna.

Frågor som handlade om det konkreta genomförandet av fokusgrupperna avhandlades i referensgruppen. Att rekrytera pappor till undersökningen var referensgruppens ansvar. De bestämde vilket tillvägagångssätt som skulle användas vid kontakten med papporna. Referensgruppens medlemmar eller deras kollegor valde ut pappor i respektive kommun och ringde därefter upp dem.

När transkriberingen av intervjuerna var gjord läste referensgruppen igenom materialet och innehållet diskuterades. Flera av medlemmarna gjorde noggranna skriftliga kommentarer till varje intervju. Diskussioner och kommentarerna låg till grund för de teman som har lyfts fram i rapporten.

Vid kodningen av materialet har referensgruppen gjort en egen kodning för att jämföra med den som presenterades av rapportförfattaren. Under rapportskrivandet har referensgruppen varit behjälplig med genomläsning av råmaterial och kommit med kommentarer och synpunkter.

Referensgruppen har således följt arbetet hela vägen och tjänat som källa av erfarenhet, som tankesmedja, som problemformulerare, som kontrollant och som stöd och uppmuntrare.

3.3 Urval

De män som är intervjuade kommer från sex kommuner i nordvästra Storstockholm. Kommunerna sammanfaller med FoU-nordvästkommunerna. De är pappor tillhörande de föräldrapar, utgörande 30 procent (SoS 2000:7), som inte har nått enighet avseende vårdnad, umgänge och eller boende när det gäller barnen.

De överväganden som är gjorda när det gällde urvalet är hur lång tid det skulle ha förflutit efter separationen respektive hur lång tid det skulle ha förflutit efter samarbetssamtalens avslutande samt huruvida det skulle röra sig om frivilliga samarbetssamtal eller remitterade från tingsrätten. Familjerättens erfarenhet av skillnaden mellan frivilliga och remitterade samarbetssamtal är att föräldrar har sämre förutsättningar att komma överens, om konflikten har kommit att bli så djup så att ärendet redan hamnat i tingsrätten. Det kunde därför vara av intresse att undersöka var grupp för sig.

Det som slutligen blev avgörande var de praktiska begränsningar som fanns. När det gäller frivilliga samarbetssamtal för familjerätterna förs inga journaler och de minnesanteckningar som görs skall sparas endast så länge som samarbetssamtalen pågår. Urvalet blev på så sätt begränsat till de pappor där adressuppgifterna ännu fanns kvar. Därför var det inte möjligt att ställa upp kriteriet att undersökningen skulle omfatta pappor där en viss tid hade förflutit och man kunde förvänta sig att ett annat perspektiv på konflikten än för dem som står mitt i en konflikt. När det gäller diskussionen huruvida papporna skulle vara rekryterade från frivilliga samarbetssamtal eller remitterade från tingsrätten strandade urvalet på grund av att somliga kommuner inte hade tillräckligt många föräldrapar av enbart det ena slaget.

Därutöver ägnades mycket tid åt frågan huruvida män överhuvudtaget skulle gå att motivera att delta i fokusgruppsintervjuer med familjerätten som initiativtagare. Något medvetet urval diskuterades dock inte på grund av denna farhåga men det troliga är att en mer eller mindre omedveten bortsällning är gjord av de pappor som tillhör någon av grupperna drogmissbrukare, våldsbenägna män, män som varit öppet fientliga mot familjerätten, män som behöver tolk samt män där bedömningen har gjorts att han inte har haft en verklig önskan att utöva sitt föräldraskap.

Det betydde att de män som kom att inbjudas representerade pappor som hade erfarenhet från antingen frivilliga eller remitterade samarbetsamtal, eller både och, samt att alla hade färsk erfarenheter av samarbetsamtal. Det varierade hur lång tid som hade förflutit sedan separationen eftersom samarbetsamtal kan tas upp när som helst oberoende av när separationen inträffade.

3.4 Bortfallet

Målet var att varje grupp skulle omfatta sex pappor, en från varje kommun i varje grupp, det vill säga totalt 18 pappor för samtliga grupper.

Familjerättsekreterarna i varje kommun tog på sitt ansvar att ringa upp så många pappor som behövdes för att slutligen tre stycken från vardera kommunen skulle samtycka till att få sitt namn och sina adressuppgifter utlämnade till mig.

Bortfall skulle kunna ha förekommit på tre olika nivåer.

Nivå 1: När familjerättsekreterarna ringde upp. Här var bortfallet tre av 20 tillfrågade pappor.

Nivå 2: När jag själv ringde upp papporna. Här var bortfallet noll av 17.

Nivå 3: Vid själva fokusgruppstillfället. Här var bortfallet sex av 17.

Till de två första grupperna kom fyra pappor till vardera gruppen och till den tredje gruppen kom tre pappor. Ur gruppdynamiskt perspektiv var antalet deltagare i de två första grupperna idealiskt. I den sista gruppen, där halva gruppen föll bort och endast tre pappor deltog, upplevdes gruppdynamiken som lite trögare. I den gruppen fanns dessutom en pappa som hade stark oro för sin dotter och som för sin personliga del behövde mycket utrymme. De två andra deltagarna gav honom också det i stor utsträckning. Det är möjligt att med fler deltagare hade balansen i fördelningen av ordet blivit jämnare.

Jag ringde upp de pappor som inte kom för att fråga varför. Jag ställde också frågan om de tyckte att ämnet hade känts ”jobbigt”.

Jag lyckades komma i kontakt med fem av papporna, den sjätte stod ej att finna på det mobilnummer jag tidigare hade nått honom på. Fyra av papporna beklagade att de inte hade kunnat komma och att de hade tänkt ringa men inte hunnit eller glömt av. De tyckte samtliga att ämnet var

viktigt. Tre hade fått förhinder för arbetet, en hade blivit akut sjuk och en annan hade helt enkelt felbedömt vad som var möjligt att hinna med. Någon tyckte att ämnet var ”jobbigt” men att det inte var av den anledning som han hade uteblivit.

3. 5 Praktiker och forskare

För att inte blanda ihop rapportskrivarens två olika roller som praktiker och forskare uteslöts pappor som varit i samarbetsamtal i den kommun där jag själv arbetade inom familjerätten.

Jag hade dessutom funderingar som handlade om det lämpliga i att införa papporna överhuvudtaget avslöja min profession. De överväganden jag gjorde var att de då skulle bli upptagna av mig som expert inom familjerätt och inte på samtalet med varandra samt att de inte skulle vara ärliga av hänsyn till mig.

Det val jag slutligen gjorde var att vara tydlig med vem jag var, nämligen familjerättsekreterare i Sigtuna kommun, dessutom forskare i denna speciella situation samt att ingen pappa från Sigtuna kommun var inbjuden.

3. 6 Förberedelse för fokusgrupperna

3. 6. 1 Pilotfokusgrupper

För att få erfarenhet av fokusgrupp som metod inbjöds referensgruppen och referensgruppens kollegor till två pilotfokusgrupper.

De frågeställningar som jag då presenterade var följande

- Era spontana tankar om de par som inte kommer överens. Era erfarenheter av papporna? Vad beror det på att de inte kommer överens?
- Hur tänker ni runt begreppen enighet och samarbetsamtal
- Är dessa ord relevanta för föräldrar som kommer till familjerätten i stark konflikt? Väcker de vilja till positiv lösning eller är de så främmande att de är avskräckande?
- Vad skulle ni vilja veta om de pappor som lämnar oss utan att komma överens? Vilka frågeställningar är relevanta att ställa till dem?
- Vill män prata om sig själva?
- Hur skall en inbjudan till fokusgruppsintervju gå till för att vara attraktiv?

Som moderator valde jag att vara aktiv så fort jag ville ha något belyst ytterligare, när jag tyckte att jag behövde förklara något och när något oförutsett dök upp.

Pilotfokusgrupperna visade sig få betydelse på fler sätt än jag från början insåg. Mitt syfte var att ge mig erfarenhet av fokusgrupper. De hölls i ett skede av projektets framväxt då det slutliga syftet inte var färdigformulerat, endast att det skulle handla om pappor i samarbetsamtal. Det visade sig dessutom att de hade betydelse genom att ge referensgruppens kollegor insyn i projektet. Vidare kom kollegornas samtal att tjäna som inspirationskälla för att formulera frågeställningarna till papporna på två olika sätt - deltagarna i pilotfokusgruppen diskuterade konkret vilka frågor som var av intresse samt att deras egna förställningar blev synliga under gruppintervjuerna. Det var i denna fas i projektet som det blev mycket tydligt att könsfrågorna är stora.

Familjerättsekreterare är mycket upptagna av frågor som handlar om att balansera det faktum att familjerätterna består till största delen av kvinnliga handläggare. Det finns en föreställning om att papporna känner sig i underläge redan från början.

Samtalet mellan kollegorna i pilotfokusgruppen ledde också fram till insikten om att frågorna till papporna skulle vara öppna för att flödet av tankar, "det kulturbärande pratet", skulle vara så fritt som möjligt inom ramen för området.

Kopplat till detta drog jag slutsatsen att jag skulle ta en annan, mer tillbakadragen roll som moderator i fokusgrupperna för papporna istället för den mer aktiva som jag hade valt i pilotfokusgrupperna.

Huruvida män vill prata om sig själva kopplades till frågan hur de skulle kunna förmås att acceptera en inbjudan till en fokusgrupp. Någon entydig föreställning fanns inte om män vill prata om sig själva. Det antogs att män har behov av det men att de inte gör det i samma utsträckning som kvinnor. Det antogs att papporna skulle kunna motiveras att delta i en fokusgrupp för att på så sätt lämna sitt bidrag till forskning. Någon form av ersättning diskuterades och biobiljetter betraktades som mest rimligt men även en kontantersättning diskuterades.

Utskriften, transkriptionen, av dessa två intervjuer blev ett mycket viktigt material för referensgruppens fortsatta arbete samt för utvecklandet av de frågeställningar som papporna så småningom skulle ställas inför.

3. 7 Inbjudan

3. 7. 1 Konsultation

För att inbjudan skulle vara så attraktiv som möjligt och projektet presenteras så att de inbjudna papporna skulle vilja komma till en fokusgrupp konsulterades Per-Gunnar Engblom, projektledare för Pappa på deltid, en verksamhet som i studiecirkelform vänder sig till just pappor som inte är eniga med sina barns mammor. Han inbjöds till referensgruppen för att lämna synpunkter på hur en inbjudan borde utformas.

Flera av pilotfokusgruppernas föreställningar bekräftades, bland annat att en ekonomisk ersättning var befogad, forskningssyftet borde understrykas samt att könsfrågan var viktig. Inbjudaren borde vara en man.

Resultatet av denna konsultation blev att referensgruppen beslöt att i första hand använda de fåtaliga manliga kollegorna vid första kontakten med papporna. Jag beslöt mig för att ha en manlig assistent som medhjälpare vid fokusgrupperna. Detta får stöd i litteraturen. Assistenten bör vara en person som är så olik moderatorn som möjligt. I detta fall var det kön och ålder som var de mest framträdande skillnaderna. Min kollega var förutom man dessutom en generation yngre än jag. Att efter sessionen samtala med varandra - debriefing - om sina spontana intryck är till fördel för analysen (Wibeck 2000).

Referensgruppen beslöt vidare att ersättning inte skulle utgå.

3. 7. 2 Rekrytering

Med tanke på sekretessen var det enda tillvägagångssättet för att komma i kontakt med papporna att varje kommun ringde upp "sina" respektive pappor för att fråga om lov att lämna ut deras namn och adressuppgifter till mig.

Det visade sig att de farhågor som vi hade haft om svårigheter att rekrytera pappor till grupperna kom på skam. Endast en kommun hade svårigheter att rekrytera och i de övriga gick det över förväntan. Anspänningen hade emellertid varit stor och någon handläggare beskrev att lättnaden var total när hon upptäckte hur lätt det hade gått.

3. 7. 3 Inbjudan

17 pappor accepterade således att bli uppringda ytterligare en gång för mer information om syfte och tillvägagångssätt. Målet var att ringa upp pappan så fort klartecknet givits att han hade tackat ja till att bli kontaktad.

Samtliga pappor tackade ja till inbjudan till fokusgruppsintervju. En av papporna i den sista gruppen nåddes endast ett par dagar innan intervjudatum. Han var intresserad men lät samtidigt så pass vag så att om tid hade givits, borde någon ytterligare ha kontaktats. Han var också en av dem som sedan inte kom.

Därefter skickade en skriftlig bekräftelse ut med information om vilka undersökningen riktade sig till, tid och plats. Detta skedde ca tre veckor innan själva intervjutillfället. Ungefär en vecka innan skickade jag ut en påminnelse.

3.8 Selektion

Den selektion som har kunnat förekomma skulle kunna röra sig om att det görs en effektivitetsbedömning och urvalet sker för att resultatet skall uppnås på kortast möjliga tid. Det kan betyda att pappor där man har en föreställning om att de är negativt inställda till familjerätten inte kommer ifråga.

3.9 Fokusgruppsintervjuerna

Fokusgruppsintervjuerna var inbokade till tre datum i oktober och november 2001.

Papporna skulle komma 18.30 och tiden fram till 18.45 hade vi som ”drop-in” - tid. Assistenten stod vid entrén för att ta emot och lotsa till rätt rum. Fram till 19.00 drack vi kaffe och småpratade. I alla tre grupperna kom man redan under första halvtimmen, innan bandspelaren sattes igång, snabbt in på centrala ämnen. Därefter förklarade jag hur den närmaste timmen skulle se ut, att vi hade sekretess och deltagarna ålades att inte avslöja detaljer om de övriga deltagarna till andra personer. Vidare förklarades rollerna som moderator och assistent – att inte vara med i samtalet utan endast se till att bandspelaren tog upp ljudet samt meddela hur mycket tid som återstod vid ett par tillfällen. Papporna skrev sina förnamn på lappar och fäste på sig.

Stimulusmaterialet delades ut. Det utgjordes av frågor om mannens första tid som pappa, vad det innebar en gång att bli pappa, hur hans relation till barnets mamma var på den tiden, hur hans liv såg ut och hans egna förväntningar var då (bilaga 1). Detta skulle begrundas under några minuter men inte samtalas om.

När lapparna med stimulusmaterialet var insamlade sattes bandspelaren på och var och en fick de frågeställningar de nu skulle samtala runt under en timme. Assistenten läste upp frågorna (bilaga 2) och vi lämnade över samtalet helt till papporna.

När en timme hade gått fortsatte ändå två av grupperna. De informerades om att tiden var ute men att bandspelaren fortfarande stod på inspelning. I detta efterföljande samtal deltog både jag och assistenten. Vi passade då på att få belyst sådant som särskilt hade väckt vårt intresse eller om vi hade tyckt att någon pappa inte hade kommit till tals tillräckligt.

3.10 Transkriberingen

Transkriberingen omfattade sammanlagt fyra och en halv timmes samtal.

Att föra över det talade ordet till skriftspråk är att göra en översättning. Den är något annat än originalet. ”En utskrift är en överträdelse, en förvandling av en berättarform – muntlig diskurs – till en annan berättarform – skriftlig diskurs”. (Kvale 1997 s 152).

I transkriberingen skrev jag ned intervjuerna ordagrant. Ljudupptagningen var hygglig, men ibland var det svårt att höra vem det var som sade vad. Jag hade förebyggt det problemet genom att under intervjutillfället skriva ner ordningsföljden i vilken de talade samt några nyckelord då och då. Det underlättnade mycket vid identifieringen av rösterna. Trots det var det ändå omöjligt att vid några tillfällen identifiera vem som sade vad, särskilt när man talade i munnen på varandra.

Det tog lång tid att transkribera materialet. En erfarenhet jag gjorde var att ju längre tiden led ju mindre mindes jag av den ”färg” som den enskilde gruppdeltagaren hade givit åt sitt specifika uttalande.

Ytterligare en annan erfarenhet var att när jag väl hade avslutat transkriberingen, förändrades min upplevelse av papporna. De ”levande papporna” förmedlade delvis andra budskap än de som kom till uttryck i transkriptionen. I den mån en aggressiv ton skymtades under samtalen var den inte märkbar i det skrivna materialet. Där framstod samma uttalande enbart som klokt och barnfokuserat. Referensgruppens upplevelser av de enskilda papporna var också delvis annorlunda än min och assistentens. I den skrivna formen gav de ett intryck och i den direkt upplevda ett annat, analogt med Kvales tankegångar om muntlig och skriftlig diskurs.

Detta är intressant med tanke på normer. Det som sägs är mer sändarens officiella budskap än det som kommer fram i den helhet som skapas av både ordet och uttryckssättet. Det är därför viktiga budskap om norm och ideal som vi får via analys av den transkriberade texten. Den samhällsdiskurs som kommer till uttryck och som beskrivs i de undersökningar (Plantin 2001; Berg & Johansson 1999; Bäck-Wiklund & Bergsten 1997) som är gjorda under senare år har likheter med pappornas åsikter i denna studie.

3. 11 Kodningen

Referensgruppen tog del av de transkriberade intervjuerna. Därefter träffades vi och talade om våra intryck av samtalen.

Därefter ägnade jag mig åt en av intervjuerna för att hitta teman. Jag fann teman som ansvar, längtan, barnfokus, indignation, svek, mammamakt, roller, självkänsla, mönster, förståelse för familjerättens situation, råd till familjerätten, stöd/empati. Med överstrykningspennor i olika färger arbetade jag mig igenom intervjun för att markera meningar och uttalande som hörde till de olika temana.

Referensgruppen gjorde samma uppgift vid nästa möte med den. Jag presenterade mina teman för medlemmarna som därefter gick igenom intervjun för att se hur deras kodning såg ut. Vi jämförde sedan deras kodning med min. Där vi kommit fram till olika resultat diskuterade vi skillnaderna. Ofta fann vi att ett och samma uttalande kunde stå för flera saker. Referensgruppen överlät åt mig att slutligen avgöra vilken tolkning ett uttalande skulle få.

3. 12 Validitet och generaliserbarhet

Validering har skett genom att de transkriberade intervjuerna med papporna lästes igenom av referensgruppen och en första tematisering gjordes i gruppen. Kodningen av teman stämde av med medlemmarna. I många uttalanden kunde flera teman urskiljas. När jag i första hand hade identifierat ett uttalande som ett exempel på samhällets *svek* kunde någon annan i första hand ha identifierat det som exempel på vilja att ta *ansvar* eller upplevelse av *mammans makt*.

Under första delen av rapportskrivandet läste några medlemmar i gruppen igenom mitt arbetsmaterial och kom med värdefulla korrigeringar och påpekanden. Dialogen mellan mig och referensgruppen var aktiv, materialet var hela tiden tillgängligt för deltagarna genom kontinuerliga e-

postutskick från min sida. Kvale (1997) talar om *kommunikativ validitet* där kunskapsanspråkens validitet prövas i en dialog. Projektet och mitt arbete med rapporten har alltså hela vägen kunnat följas och belysas från olika håll.

I kombinationen praktiker och forskare ligger också en fördel som Kvale betonar (1997 s 165), nämligen att kunskapen om ämnet är "en förutsättning för att komma fram till en giltig tolkning".

När det gäller generaliserbarheten av det material som fokusgrupperna ger är det rimligt att anta att samtalsledare i samarbetsamtal känner igen många av de teman som presenteras i undersökningen. Undersökningen omfattar inte alla grupper av pappor, till exempel utslagna pappor, men min förhoppning är att resultatet av undersökningen skall kunna överföras på många situationer i samband med samarbetsamtal eller på andra jämförbara metoder när föräldrar har samarbetssvårigheter.

4 Teman i samtalen

Detta kapitel beskriver de teman som jag fann i de tre samtal som papporna förde utifrån frågorna om hur det var att vara deltidspappa, hur de såg på samarbetet med sina barns mammor, förväntningarna på samarbetsamtalen, hur det var att möta kvinnor som samtalsledare och om de hade förslag på annan typ av hjälp utom samarbetsamtal för föräldrar som inte kommer överens om vårdnad, boende och umgänge när det gäller barnen.

De teman jag fann var

- längtan efter barnen,
- idealen när det gällde samarbetet med modern, fadersrollen, vardagen, barnens boende, familjekonstruktionen,
- maktkampen mellan föräldrarna

Temana går i varandra. Längtan efter barnet är förbundet både med maktkampen och med kärnfamiljsidealet och omvänt.

Utöver dessa teman framkom tydligt vilka förväntningar papporna hade på familjerätten.

4. 1 Beskrivning av papporna

Namnen är fiktiva

Pappan	Barnen	Föräldrarnas bostadsort	Juridisk Vårdnad	Boendet	Umgänget	Twisten med mamman som den presenteras av pappan
Holger	Sofia 14 Anna 10	Olika orter inom Storstockholm	Gemensam vårdnad	Sofia bor hos pappa. Anna bor hos mamma.	Sofia har umgänge med mamma, Anna har umgänge med pappa.	Vill ha Sofias boende godkänt av mamma.
Leif	Cilla 7 Anton 4½	Mamma nyss flyttat 10 mil bort	Gemensam Vårdnad	Båda barnen bor hos mamma. Till för en månad sedan växelvis boende	Inget umgänge med pappa	Vill träffa sina barn. Stark konflikt mellan föräldrarna
Per	Lisa 9 Jacob 7	Olika orter inom Storstockholm	Gemensam Vårdnad	Växelvis boende		Vill att barnen bor på heltid hos honom. Mamma vill att de på heltid hos henne.
Uffe	Daniel 11 Marie 13	Samma ort inom Storstockholm	Mamma har ensam vårdnad	Växelvis boende		Att fortsätta ha växelvis boende vilket modern inte längre vill
Janne	Lotta 7	Samma ort inom Storstockholm	Gemensam vårdnad	Växelvis boende		Vill ha kvar det växelvisa boendet och att mamman inte flyttar iväg med L vilket hon planerar.
Mikael	Patrik 9 Ellen 8	Olika orter, 5 mil emellan	Gemensam vårdnad	Patrik bor med pappa, Ellen med mamma.	Umgänge varannan helg m pappa. Barnen träffas varje helg	Vill samarbeta bättre med mamman.
Torbjörn	Britta 11 Peter 8	Samma ort inom Storstockholm	Gemensam vårdnad	Barnen bor hos mamma	Umgänge med pappa varannan helg - varje måndag till tisdag	Vill ha några vardagar mer
Sven	David 12 Tom 10	Olika orter Inom Storstockholm	Gemensam vårdnad	Barnen bor hos pappa	Umgänge med mamma varannan helg	Mamma vill att barnen bor hos henne.
Bengt	Eva 7 Sandra 5	Olika orter Inom Storstockholm	Gemensam vårdnad	Barnen bor hos mamma	Varannan torsdag till måndag samt varannan onsdag.	Pappa vill ha växelvis boende - halva tiden
Börje	Niklas 10	Mamma bor 40 mil bort med Niklas	Mamma har ensam vårdnad	Niklas bor hos mamma	Inget umgänge alls	Pappa vill träffa sonen
Carlos	Linda 7	Olika orter Inom Storstockholm	Mamma har ensam vårdnad	Linda bor hos mamma	Umgänge efter mammans godtycke	Pa vill ha ensam vårdnad och att Linda bor på heltid hos honom. Linda är misshandlad och sexuellt utnyttjad av mammans man.

Antalet barn är 19. Barnen är i åldrarna fyra till fjorton år med en tonvikt på åldersspannet sju till elva.

4. 2 Längtan

Pappornas längtan efter sina barn var påtaglig. Längtan hade olika förtecken beroende på vilken situation som pappan och barnen befann sig i. De pappor som hade en fungerande kontakt med barnen, även om papporna ansåg att den inte var tillräcklig, talade om glädjen över att få göra vardagssysslor ihop. Den pappa, som inte hade träffat sitt barn alls på över ett år, talade om sina ansträngningar att på det enda sätt han hade funnit ge sig åtminstone till känna för sonen - genom att skicka kort. Några hade erfarenhet av växelvis boende och beskrev det smärtsamma i och tomheten som uppstod när barnen hade lämnat hemmet för att åka till modern. Hur ansträngningarna att hålla kontakt via telefon kunde se ut exemplifierades.

Uffe: Det är stor saknad...det är väl det jag kan säga.....att inte finnas där när det gäller.....

...emellanåt åker jag upp till skolan och träffar dom...

Leif: pratar du i telefon?

Uffe: ja jag brukar ringa på kvällarna, två gånger i veckan när dom är hemma hos mamma

Leif: ... och säga gonatt?

Uffe: ja, och prata lite med dom om vad som har hänt

Den pappa, vars barn enligt honom hade en missbrukande mamma, beskrev förtvivlan över att inte ha sitt barn hos sig.

Carlos: om jag skall svara...handen på hjärtat alltså...på den frågan ...det... att vara pappa... inte på heltid alltså....det är en ren tortyr när Linda är hos mig försöker jag ge henne allt... som mamma och pappa alltså... försöker skapa under dom där korta timmarna som vi har tillsammans... den där världen som man vill ge till dommen det är så kort tid hela tiden för att då måste man packa igen och lämna henne

Barnen tecknades levande och med stolthet. Några pappor citerade dialoger mellan sig och barnen. Andra barn beskrevs utseendemässigt och åter andra genom aktiviteter och uppskattade karaktärsegenskaper.

Holger: (.....).... det var det som gjorde att Sophia själv tog kontakt med rektor och såg till att hon fick börja med sina gamla klasskamrater

Per: det gjorde hon helt solo alltså!?

Holger: det har hon gjort alldeles själv...hon är suverän

Den allt överskuggande längtan handlade om att ökad tillgång till vardagen med barnen. Målet var att dela lika tidsmässigt på föräldraskapet. Papporna ville läsa läxor, kamma hår, gå till tvättstugan samt att få göra matsäck till utflykter. De ville att pappans hem skall vara det ena av de två hem som barnet hade. De ville att barnen skulle lära känna dem genom vardagen, genom att se pappan och genom att göra saker tillsammans.

Mikael: ...för jag tycker ändå att det är vardan...den här...tradiga på nåt vis det är det som ger nånting i slutet ändå...precis det som du säger där... vardagen...rätt så tråkig många gånger

Några av papporna brottades med kluvenheten i att vilja ha en vardag med barnet samtidigt som allt möjligt roligt skulle hända på den korta helg de hade tillsammans. De tycktes förstå att det ibland kunde bli på det sättet genom att beskriva hur de hade sett att det kunde gå till hos andra men talade också av egen erfarenhet.

Också den längtan som kunde övergå i frustrerad verklighet berördes. Man kunde ha "längtat sig fördärvad" men hann inte komma till ro tillsammans eftersom tiden var så kort.

Några pappor talade om sina egna fäder och den saknad de hade i relation till dem. Detta hade bidragit till att forma en motbild till deras egna upplevelser av fadern – att vara en närvarande pappa.

Janne hade erfarenhet av att inte ha fått tillräckligt av sin hårt arbetande pappa under uppväxten. Han reflekterade över vad han hade sett i sin omgivning:

...barn får en väldig drift efter nån som dom inte får träffa ofta... det har jag också upplevt... såna som har varit i skilsmässa och inte får träffa den ena föräldern .. dom har längtat dit nåt fruktansvärt...och det är ju en plåga säkert för ett barn

Flera av papporna hade också erfarenhet av att barnen uttryckte längtan efter att få flytta till dem.

4.3 Ideal

4.3.1 Samarbete

Att samarbeta väl och ha en fungerande relation till barnets mamma ansåg papporna i undersökningen höra ihop med ansvaret för barnet. Verkligheten var dock inte sådan och några pappors erfarenhet var att barnen inte fick lov att prata om dem hemma hos mamman. I alla grupperna beskrevs att barnet befann sig i lojalitetskonflikt. Pappornas empati var tydlig, de led med sina barn. Deras uttalade uppfattning var att det var viktigt att tillåta barnet att ha det bra hos mamman och att inte tala illa om mamman inför barnet:

Sven: ...det som då kanske för din barn gäller att ..dom vet att dom får inte ens tala om dig hemma hos sin mamma ...

Torbjörn: ...då viker jag...

Sven: och då blir det judom ser det att då blir mamma väldigt....

Mikael: ...dom vill ju inte göra mamma ledsen heller....

Sven: ...nä, hon blir störd på nåt sätt va .. dom vet förmodligen inte varför ...dom kan ju tro att det är dom det är fel på....

Roger: ...det är ju viktigt att man pratar bra om sina barns mammor... att man inte håller på inför barnen med alla frågor.... vad dom har gjort hos sin mamma...va kul att du har haft roligt istället för att liksom snäsa av eller nånting...

Björn: ...ja, eller ens prata om det....

Ansvaret att samarbeta uttrycktes mycket starkt och omfattade även att kunna komma överens i samarbetsamtal. Alla papporna hade emellertid den gemensamma erfarenheten att det var just det de inte hade gjort och Leif lyfter fram det absurda i situationen. De frivilliga samarbetsamtalen har brutit samman men föräldrarna är återremitterade av tingsrätten för nya samtal:

...då har dom mer eller mindre sagt att det här skall ni lösa...det är så löjligt...och jag tycker också det är löjligt många gånger att behöva gå så långt... vi är ju inte så himla långt ifrån varandra men ändå är det som två magneter som är vända mot fel håll

Självrannsakan framgår också av Jannes reflektion i en annan grupp där han talade om att det inte enbart handlar om familjerättens insats som är avgörande utan även att

det är mycket upp till föräldrarna också hur vi beter oss i den situationen...

Blandat med dessa mycket uttalade krav på sig själva finns beskrivningar av avogt inställda mammor och av konflikter som inte låter sig lösas om inte någon av föräldrarna helt avsäger sig sin ståndpunkt. Av sammanhanget framgick att papporna många gånger menade att det var mamman som måste ta reson eftersom flera av dessa pappor har oftergivliga krav på att träffa sina barn i ökad omfattning eller i samma omfattning som tidigare.

Leif: vi har ju inget samarbete tyvärr.. min f.d. hon har ju tagit barnen, dragit och låter inte mig få träffa dom... överhuvudtaget...så nåt samarbete är det ju inte....

Pers problem är av annat slag men nog så påtagliga:

...jag är ute i god tid medans hon ringer två timmar innan och ...tjena, du det blir lite sent här vi skall göra det och det...jag vet inte hur många gånger vi har ställt in det vi skulle ha gjort (... ..) för då har mamma...då har hon nånting annat...då sitter hon ute i XX och skall vara i YY vid sex och sitter i XX fem i sex...

4. 3. 2 Att vara en god far

Att vara en god far ansågs vara att kunna samarbeta med barnets mamma men också att kunna sätta gränser och vara fostrare. Papporna ansåg sig vara tydligare och med fastare regler än mammorna.

Det var föräldrarnas ansvar, inte samhällets, att fostra barnen

Torbjörn:som samhället ser ut idag ..jag menar ...man kan liksom inte lasta det på att skolan skall göra allt.....utan det är föräldrarnas ansvar.....

Sven: o ja

Torbjörn:för sina barn...jag är övertygad om att många föräldrar lämnar över ett jättestort ansvar för sina barn...

Sven:och tror att skolan skall lära dom allting...ja visst

Papporna uttryckte ofta självkänsla i sin vetskap om att de var viktiga för sina barn. Att vara en god far var nära knutet till att ha en vardag med barnet, det vill säga att ta ansvar. Att inte få vara delaktig i barnets danande som människa utan att det "bara var den ena som skulle få visa på sitt sätt", det vill säga mamman, uppfattades som svårt, liksom att inte finnas på plats och täcka upp bristerna. Det var plågsamt att inte vara "där" när barnet behövde en. Ett par av papporna tyckte att barnens mammor inte gav barnen tillräckligt med omsorg. Andra pappor upplevde att de motades bort av mammorna. De gavs inte tillåtelse att ta ansvar och det var minst lika frustrerande.

Torbjörn:det händer så mycket i skolan...dom behöver mer stöd av båda sina föräldrar.... av både mamma och pappa och det är lite speciellt när man vill hjälpa sina barn och inte får....det känns väldigt frustrerande...

Och lite senare i samtalet

Sven: ...och det är inte vad du säger utan det du är...och att inte umgås då....

Torbjörn:...att inte få umgås, att inte att få visa....att det bara är den ena som får visa på sitt sätt och då blir det...då känner man att man stångar sig blodig...

(-----)

Sven: ...på bion är det inte så mycket uppfostran direkt ...just dom här vardagsmomenten... läxläsning och att stötta dom så att dom ser vem jag är och tar efter.... det är då man egentligen uppfostrar sina barn....att sitta i en biosalong i mörkret...det är inte så svårt utan det är just dom saker som man gör utan det är just

dom sakerna man gör tillsammans ...dom tar efter och ser hur man är och hur jag fungerar....väldigt viktiga bitar tycker jagdet är ju det man slås för...

Papporna talade om många aspekter av fostran. Den fostran som handlar om att upprätthålla gränser, att stå för lag och ordning beskrevs med en tydlig markering av att detta var specifikt för pappor.

Holger: ...vet du...när du fick det där omdömet att du var sträng vet du vad det berodde på?

Per: ...ja....

Holger:när du hade sagt nånting stod du för det...? eller...?

Per:.....ja exakt, jag var inte lika mjukig....

Holger: nå just det

Per: ...som mamma då att tjata man tio gånger så får man den här glassen

Leif:.... men det är typiskt ensamstående-mamma-syndromet

Mammor gav efter men pappor stod för vad de hade sagt.

Samtalet om den fostran som sker när man "bara" går sida vid sida hade en annan karaktär. Där förmedlades en känsla av sorg och oro över att något omissligt kunde gå förlorat eller redan hade gjort det.

Torbjörn: moral och etik...vissa saker lär man sig upp till elva...

Sven: ja...visst

Torbjörn: ...och sen är det för sent....

4. 3. 3 Den goda modern som förebild för att vara en god far

Överlag framstod papporna som omhändertagande pappor. I detta avseende sammanföll bilden av den gode fadern med bilden av den goda modern. Det fanns inga delar av omsorgen om barnen som någon av dem väjde för. De ansåg delvis att pappor och mammor är olika. Pappor ansågs vara mer aktiva än mammor. De antogs stå för den yttre strukturen genom iakttagande av fasta regler till skillnad från mammorna. En av mammorna som inte ansågs sköta den dagliga omvårdnaden om barnet på ett tillräckligt bra sätt klandrades. Pappan i fråga ansåg att sådant borde en mamma tänka på. Samtidigt antog han att det berodde mer på individuella skillnader än på könsskillnader.

Leif: ...jag anser att mamman inte är alls så engagerad som en förälder borde vara... sen om det beror på att hon är kvinna eller om det beror på att hon är hon.... jag tror det handlar mer om att hon är hon...

Och lite senare:

...ja men oklippta naglar.. men sånt som en... som mamma borde man verkligen tänka på sånt, men sånt får jag tänka på ...klippa naglar... nu kan inte jag göra flåtor, men borsta håret

Implicit uttalades därmed att det normala för mammor är att de står för den dagliga omvårdnaden. Carlos sa:

(.....)jag kan lika bra vara en mamma som en pappa...vad är skillnaden på att vara en mamma eller en pappa....

och senare:

....och det är jag som ansvarar för allt när det gäller min dotter...från stumporna till allt vad en mamma.....

Att vara en god far framstod som att vara både den aktive fadern och den omhändertagande modern. Idealet var en närvarande pappa till skillnad från de frånvarande fäder som två av papporna talade om att de hade upplevt som barn. Papporna bröt härvid det mönster de var uppväxta med. Den fadersgestalt som de beskrev som idealet framstod som mer lik den förebild de hade från sina mödrar än från sina fäder.

Torbjörn: man vill ju liksom inte bara vara festpappa ...det skall ju va en vardag det är den man vill...

Och Janne sa:

...jag kom ihåg den här veckan...läste läxor med min dotter...det är faktiskt en ljuvlig sak, nåt man längtar efter...små vardagsgrejer

4. 3. 4 Vardagen som ideal

Schablonbilden av en pappa som har umgänge med sina barn tillbakavisades av Carlos:

...jag vill inte bli en MacDonaldspappa...

För de här intervjuade papporna var vardagspappan tydligast, men de var inte obekanta med problematiken att vilja hinna med så mycket som möjligt.

Mikael: för jag tycker ändå att det är vardagen....(...) det är där man lär känna människor överhuvudtaget ...inte minst sina barn tycker jag...

Torbjörn: ...jag är nog av mig själv intresserad av en massa aktiviteter...barn har inte samma behov ...dom vill vara tillsammans...så det kan vara man själv också som vill göra dom här grejerna då....jag vill ju ha vardan med dom...kämpar för det...

Janne: men det sätter också ett tryck på...när man har barnen...helger bara, att man skall göra så mycket roligt som möjligt och så blir det späckat program då...

Torbjörn: så det hör också vardagen till att inte göra så himla mycket

Vardagen framställdes som idealet för att förverkliga sin relation till barnen i. Att vara nära sina barn under längre tid utan att göra så mycket, framställdes både som det som barnen önskade mest och också den situation i vilken pappan kunde visa bäst vem han var.

4. 3. 5 Barnens boende

Det växelvisa boendet var det som beskrevs som målet för papporna. Att dela lika på ansvaret för föräldraskapet, praktiskt och tidsmässigt, ansågs bra och naturligt och att det var en god sak som skilsmässan hade fört med sig eller förväntades föra med sig. Det framställdes således som en skillnad i ansvarstagande från tidigare när föräldrarna var sammanboende. Att mamman skulle ha någon hävdvunnen rätt till barnen tillbakavisades.

Janne: många diskuterar att barnen mår inte så bra om de bor varannan vecka.....men det har funkant rent lysande....

(-----)

jag tror det är tufft för alla ensamstående föräldrar idag.....man måste ju ha ett arbete och allt det där...tiden blir... nåt man kämpar för och det är ju lika för mammor som för pappor då...det kanske inte var så riktigt förut.....rollerna har förändrats på nåt sätt...kanske att man hamnat på samma villkor där också.....ensamstående måste jobba...jag tycker det är naturligt bra att man kan dela på det på nåt sätt.

Och Torbjörn sa:

vad är det som säger att mamman har det...rätt att lägga beslag på barnen ...man är ju ändå två om det

4. 3. 6 Kärnfamiljen

Pappornas norm var det växelvisa boendet. Det kan ses som att kärnfamiljen inte var det nödvändiga idealet för dem. Vid närmre påseenden har emellertid papporna föreställningar som visar att kärnfamiljstanken är central.

Att prata ihop sig om gemensamma regler som skulle gälla i båda hemmen framfördes som viktigt. Barnen kunde annars spela ut föräldrarna mot varandra.

Genomgående i samtalen fanns uttryck för längtan efter att skapa en ny kärna bestående av pappa-barn så lik den gamla mamma-pappa-barn-kärnan som möjligt.

Sven: jag upplever det som också väldigt trist när barnen kommer med en väska liksom på besök nästan så där...jag tyckte också... (.....) ...nu skall jag ha egna kläder här ...dom bor här hos mig även om det bara var varannan helg till en början, från onsdag till söndag...dom bor här, dom skall ha kläder här...

Mikael: mina barn säger det själva... jag betraktar det som att Patrik bor hos mig va...att han har sin adress där...det är ju ett begrepp som inte dom har...nä, jag bor inte hos dig, säger han ...han hävdar det med en dæres envishet...han bor hos mig och hos mamma, han kan va hos henne betydligt mindre, det har inte med saken att göra ...han bor på båda ställena...dom är ju väldigt måna om att det skall vara rättvist

Torbjörn: det är ju hemskt om barna skall känna sig som gäster som kommer på besök...det är en del av deras hem också fast dom har två hem...det är ju viktigt att dom får ha sina grejer då så vi får hoppas för framtiden att vi skall slippa skicka dom här grejerna mellan oss...så att det blir nån lösning...

Papporna vill att barnen skall känna sig lika mycket hemma hos dem som hos mammorna. Man längtade efter rutiner som påminner om de rutiner som de levde med i den ursprungliga familjen. Att ha dubbla garderober, att leva vardagsliv, att ha som mål att båda föräldrarna skulle ha ungefär samma regler i båda hemmen kan ses som ett sätt att försöka leva livet som om ingenting har hänt. Under en liten stund skulle man kunna uppleva att allt är som förr, att allt är normalt.

Papporna beskrev de två världarnas beröringspunkter som smärtsamma och att de innehöll praktiska problem om glömda klädesplagg och oenighet runt "vem som skall betala vad". Varje incident var upprörande och några pappor hade löst problemet genom att ha en fullständig uppsättning av kläder och till exempel egen cykel hos pappan.

Roger: ...(...)...likadant det här med kläder som skall lämnas...man betalar fullt underhåll för barnen då och (.....) man betalar mer än vad försäkringskassan...men då skall hon ju också handla kläder och se till att dom har...men det...sämsta tänkbara kläderna åker ju med då...och skulle nån strumpa inte komma med tillbaks då är det nästan hot om polisanmälan för att strumpan inte är tillbaks... (.....) ... nu.. det blir ju så när man har dom så kort tid ..det blir i alla fall att man köper vinteroverall eller tex vinterstövlar eller nåt sånt och så blir det så att dom har det på två gånger och sen har dom vuxit ur dom igen... det funkar inte att köpa hela tiden dubbelt...dubbla cyklar...dubbla uppsättningar av...när det är så himla nära

Janne: jag tänkte säga att det är så vi har det ... bara för att...jag upplevde det där också... när vi från början hade kläder som vandrade emellan... ena gången kom ingen pyjamas med, nästa gång kom inga underkläder med och hela tiden var man

tvungen att gå och köpa mer kläder än man skulle och vart det så att vi slog i bromsen här...vi kör separata... och det är alltså dubbla cyklar och allting för det här har aldrig funkat mellan oss...när man har fått den där bagen är det alltid nånting som har saknats och då får man gå ut och panikköpa det ...även fastän man inte har ekonomi till det så måste barnen ha det...

I Pers fall utmanades kärnfamiljstanken av hans önskan att sära på syskonen. De slogs mest och när de var tillsammans var den ene mest ute och den andre talade i telefon. Det skulle vara perfekt för dem menade pappan att vara tillsammans i tre dagar, därefter var de "kivens":

.....och sen att mamman och jag skall ha bra relation till varandra och att barnen får träffa varandra ganska ofta eller varenda vecka får dom ju träffa varandra tre dar minst va...så jag tror inte att det är några problem...

Per har en tydlig ambition att få ihop tillvaron så att den skall fungera, så att han får sin längtan efter barnen tillgodosedd och att båda skall få tillgång till båda föräldrarna och även till varandra.

4. 4 Maktkampen

4. 4. 1 Hierarkin - mamma barn pappa

Papporna upplever inte att det är någon väsentlig skillnad mellan mamma och pappa när det gäller föräldrafunktionen Pappor är visserligen mer fysiskt aktiva med barnen och kan sätta gränser bättre men i omsorgen om barnen är de lika. Några säger att det inte är någon skillnad alls när det gäller sättet att ge omsorg på.

Däremot upplever papporna att kvinnor inte kan sätta sig in i en mans situation. Janne protesterade milt "vi är inte så ruggigt olika ändå tycker jag" och fick ett litet bifall. I övrigt var männen eniga om att en kvinna inte kan sätta sig in i en mans situation.

Papporna beskrev att det var mammorna som bestämde. Deras omdömen om papporna beskrevs som tungt vägande. Mamman betraktades som betygssättare och självutnämnd domare - om det fungerade hemma hos pappan eller om pappan plötsligt var "värdelös", om det växelvisa boendet skulle fortsätta eller om barnen skulle bo på heltid hos mamman, om det var möjligt eller inte möjligt för barnet att cykla själv en kilometer till pappan. Mammorna tog sig "friheter helt enkelt".

Uffe: (........)....så jag har ju ungarna så pass mycket ..har dom i fotboll och allt det här... nu har jag ju det problemet att jag har inte engagerat mig så mycket i skolan eftersom jag har haft så mycket med fotbollen och det har vi ju kommit överens om att du tar det mesta med skolan och så vidare och det har man ju fått hört nu då att

du har ju inte...du har ju skitit totalt i deras skola och uppväxt... naturligtvisoch sen att man har legat borta på läger och allting och hållit på och ordna .. det är ingenting.... så hur jag än vrider och vänder på det...(.....) så är hon aldrig nöjd...engagerar jag mig för mycket så lägger jag mig i...snokar, som hon säger...och hör jag inte av mig på två dar då skiter jag i dom ...

Holger: ...det gäller att hitta den gyllene medelvägen.....

Uffe: ...jag har provat men den finns inte...

Holger: nå precis

Per: Jag har tänkt på en sak när vi sitter så här ... dom mammorna som man har till sina barn, dom accepterar inte att man är farsa nog att ta hand om sina barn ...att ställa upp för sina barn.... dom tar det för givet att stick du

Papporna beskrev att mammorna betedde sig som de som hade makten och att de fick samhällets bekräftelser på det rättmätiga i detta:

Uffe: ja och nu har hon tagit dom... säger hon... hon skall ha dom fast det är inte så för de åker hem till mig i alla fall efter skolan

Holger: Dom är så pass gamla

Uffe: ja dom är ju det men enligt papper skall dom bo där och jag skall bara ha dom varannan helg så hon har ansökt om underhåll och allting...så helt plötsligt är jag en värdelös farsa...de är så bara

Per: det är krav på dokumentation när man ...när barnen är hos en, sover mer än ett visst antal dygn i sträck och såna saker...

Uffe: man får ta kort på när dom sover...

Per: ...ja det är bevisbördna alltså ...jag sitter ju i den sitsen också liksom att jag inte har haft ett utav mina barn och det är liksom elva stycken som har skrivit på att jag inte har haft mina barn, eller ett utav dom...det är skrämmande att det är elva stycken som vågar sätta sitt ...namn på en lapp som inte är sann... men jag...

Och Torbjörns erfarenhet var:

....för det händer alltid nånting, man får aldrig komma till tals...jag har hållt på i två år nu med den här processen...två år i mars...vi skall upp här i december nu...det är en huvudförhandling ...hoppas att den kan leda till eventuellt utökat umgänge så att jag kan vara mera med mina barn, hon viker inte en tum, jag har försökt hitta på alla möjliga alternativ med successiv upptrappning men hon har ju liksom vägrat allting

De många exemplen på mammornas makt förde tankarna till att papporna upplevde sig som offer. Mammorna beskrevs som opåverkbara, att de tog sig friheter, att det var mammornas känslor som bestämde innehållet i samarbetsamtalen. Mammornas makt beskrevs som gällande tillgången till

barnen men även i det avseendet att det var deras behov som gällde framför barnens och framförallt framför pappornas.

4. 4. 2 *Ambivalensen*

Papporna ansåg att mammornas uppfattning var att barnen var deras. Men vid separationen kunde det ha gått till så här:

Sven: "...det är nackdelen man gör vid skilsmässan så är det ofta pappan som går så att säga...utan barnen...."

Papporna ifrågasätter sig själva delvis. Till och med de pappor som bjöd öppet motstånd mot mammornas position vacklade i sin kritik och ifrågasatte indirekt sitt eget agerande genom att ta intryck av den attityd som visades dem från olika håll, till exempel från arbetskamrater som tyckte att de inte skulle agera så mycket för att få träffa sina barn.

Sven: ... jag kan inte gå till jobbet och prata om det här för då blir bara den här tuffa attityden att varför slåss för det? det gör man inte, det orkar man inte...då vill man ha nån som lyssnar på en som förstår att man har det jobbigt... att det här är en självklarhet

Pappan behöver stöd för att orka. Två av papporna talade om sina nya "sambor" som betydelsefulla för deras ork att driva kravet på umgänge.

Torbjörn: (... ..) nu är det för att boendeförhållanden, ändrade levnadsförhållande som gör att jag nu kan driva det här på annat sätt

Janne: men det är rätt tydligt som Mikael sa att vi killar inte gör vår röst hörd tillräckligt tydligt....du har fått en ny kvinna ...så hämtar du kraften där...kvinnor är bättre på det där

Det är inte självklart överlag för pappor att försöka erövra en del av den ställning som de upplever att mammor har. Men Sven reflekterade över följande

...men jag känner ...när man har gemensam vårdnad... det är också så att du själv kan vägra liksom... som den andra gör...du tar hem barna och sen vägrar du att lämna dom tillbaka

Sven uttalade något som mammor gjorde men inte pappor. Tanken fanns dock.

Yrkeslivets krav och den inställning som är rådande på manliga arbetsplatser ansågs ofta inte ge utrymme för att vara en engagerad pappa.

Torbjörn: (... ..) jag menar jag tycker det är bra på nåt sätt att tvinga en del arbetsgivare men jag kan förstå en del småföretagare som är ensamma, att det är svårt kanske...om dom inte offrar sin firma (... ..) men där det är bara fyra fem anställda då ...där dom kanske inte alls har det lika lätt att vara ledig fyra fem

månader...det blir svårt va...på nåt sätt göra det i alla fall möjligt.... Det finns ju dom kvinnor också som inte tillåter männen att vara med...dom skall ha hela...alla dom här tolv månaderna eller vad det nu är för nåt

Torbjörn belyste i sin replik både hur tankegången i ett manligt systemet och det kvinnliga tolkningsföreträdet kan gå hand i hand.

I den mån arbetsgivaren betraktade barnledigheten som något positivt motiverades det med att den erfarenhet arbetstagaren fick genom barnledigheten kunde komma företaget till godo:

Janne: Men många arbetsgivare tycker jag går ut och tycker att det är positivt, man får erfarenhet som människa... lära sig samarbeta....kompetenshöjande...

4. 4. 3 Alliansen mellan mamman och samhället

Papporna gav många uttryck för upprördhet och indignation när de beskrev hur de uppfattade det stöd mammorna fick av samhället. Samhället representerades av familjerätt och tingsrätt men även av massmedia genom den uppmärksamhet som kvinnor fick i pressen som offer för manssamhällets förtryck och den uppmuntran de ansågs få i till exempel *Kvinnor kan sammanhang*.

I familjerätten mötte papporna oftast kvinnor som samtalsledare och såg sig genast hamna i underläge. De män som hade goda erfarenheter - antingen beroende på att de hade blivit bekräftade som pappor av de kvinnor som var samtalsledare eller på grund av att samtalsledarna hade varit en man och en kvinna - tyckte ändå att samarbetsamtalen helt självklart skulle föras av en manlig och en kvinnlig samtalsledare eftersom känslan av att vara förfördelad annars lätt kunde uppstå.

I samarbetsamtalen ansågs mammornas talan bli mest beaktad. Fokus ansågs ligga på mamman och barnfokus saknades. Samtalsledarna ansågs ha tagit mammans parti.

Torbjörn: jag tycker nog inte att det var så, ingen fokusering på barnet utan mer att tycka synd om den andra som jag lämnade... det skulle gå så himla varligt fram för hennes skull (...) hon kunde göra vad som helst och att det slog tillbaks på barnen men det fick vi liksom inte prata om

Torbjörn pekar också på det bakvända i följande resonemang:

Det känns som att dom jobbar mycket efter att om föräldrarna mår bra så mår barnen bra automatiskt liksom och att föräldrarna mår bra om dom har barnen. På nåt sätt, det är så bakvänt va...det är så viktigt att mamman eller pappan skall må bra liksom... sen får barnen...det blir som det blir, man förutsätter inte att barnen

skall må bra.... jag tycker inte att dom hade fokus på det, utan att det var viktigt att, ja, föräldrarna mätte bra på nåt sätt

Mammorna styrde genom att visa sina känslor.

Sven: men hur gör man, jag känner igen mig, jag var ganska vilsen, man trodde att man skulle få hjälp när man kom till familjerätten, femtio procent var på nåt sätt, men det var inte så... fick jag tjugofem procent fick jag vara glad liksom och man fick inte prata om..... och det är klart om hon bröt mot en massa saker då...logiska då och man inte ens fick ta upp det när vi satt där på mötena heller ... när skulle jag ta upp dom? Var någonstans skall jag vända mig

Mikael: så dom uttryckligen att det skall vi inte prata om?

Sven: ja, "det är saker som har hänt och vi skall titta vidare framåt , det är ingen idé att älta dom här sakerna"... men hon bryter mot viktiga regler, hon lämnade inte ut barna vissa gånger....

Janne: det är nåt som är konstigt också...jag tycker vi är ganska värtaliga allihopa....

Papporna reflekterade över att de var värtaliga, hade ett trovärdigt barnfokus och ett genuint intresse för sina barn. I samarbetsmötet hade det emellertid kommit bort.

Torbjörn:hur jämlikt är det? på papperet är det jämlikt med gemensam vårdnad båda skall vara med och tala om i vilken skola och uppfostran och så där ...men i praktiken så existerar inte det där utan det är boendeföräldern som styr alltihop

Papporna konstaterade att kvinnor visste hur man gjorde. Kvinnor gick ut i grupp och de fick uppmärksamhet av massmedia. Papporna diskuterade att sluta sig samman för att ge varandra stöd som kvinnor gör. Återigen var mammorna en förebild, liksom när papporna diskuterade hur en bra pappa skall vara.

Boföräldern styrde ansåg papporna. Att de hade gemensam vårdnad tillsammans med mamman "betydde ingenting" ansåg en pappa. En annan pappa beskrev kontakten med familjerätten så att det som han ansåg visserligen betraktades som värdefullt men inte så värdefullt som det som mamman ansåg eftersom hon var boförälder.

Sven: men det tråkiga tycker jag är utgångsläget...man kommer till familjerätten så lyssnar dom på bägge föräldrarna men det jag säger gäller inte lika mycket som det mamman säger och det är för att barnen är skrivna...boende hos mamman från början.....

Användandet av rättshjälp väckte starka känslor. Flera pappor hade erfarenhet av att mamman hade fått rättshjälp till att anlita advokat men

inte de själva. De var upprörda över att mammorna med advokathjälp hade drivit frågan om underhåll innan frågan om boendet var löst.⁴

Torbjörn: då satte hon igång via en jurist och drev en hetsjakt mot mig...jag ville diskutera hur mycket barnen skulle vara innan vi diskuterade underhåll...jag fick inte en chans...hon hotade med att jag fick inte komma tillbaka till vårt hus...hon skulle byta lås...plötsligt var det inte vårt gemensam hus längre nu var det plötsligt bara hennes...hon skulle ha ensamrätten till huset och sånt...alla såna här otroliga saker som man inte tror existerar i samhället.....

Flera pappor hade gemensamma upplevelser av att barnen fastnade hos den förälder som de bodde hos vid tiden för skilsmässan. De ansåg sig ha handlat på det sätt som överensstämde bäst med barnens behov när de, för att undvika bråk mellan sig och barnens mammor, flyttade ut ur den gemensamma bostaden så fort det var bestämt med skilsmässan och lät barnen stanna kvar hos mammorna, eftersom de var små. När de sedan diskuterade umgänge och växelvis boende var barnen fortfarande för små och när de blev större hänvisades det till att barnen hade bott hos mamman hela tiden och att det därför var olämpligt att flytta på dem:

Börje: det verkar som nån omöjlighet...har barnet fastnat hos den ena är det nästan omöjligt att få tillbaka till den andra parten...

Bengt: ja, jag trodde ju då att jag gjorde nåt bra när jag flyttade därifrån och visa att jag ställer upp på det här och vill lösa det på ett bra sätt och då lät det som, när man prata med myndigheter, att det var jättebra det...men sen visade det sig att det var ju inte alls bra...jag skulle ju ha bråkat...för sen var det ju...dom hade ju bott där nu i två månader...då är det ju kört av den anledningen och sen skall man visa sin goda vilja och visa att man inte bråkar....allting skall nog lösa sig för det är fina människor här va....sen är det kört...man har varit för snäll... och det är samma med det ekonomiska....."hur kunde du va så dum och fortsätta att betala".... jag betalade ju under ett år...hyra, telefon och el och allt.....

I förhållande till domstolen hade denna pappa upplevt att ingenting av det positiva som fanns i hans livssituation hade någon betydelse. Det var redan bestämt på förhand att barnen skulle vara hos mamman. Bra arbete, ordnade förhållanden och en realistisk planering av barnomsorgen vägde lätt i förhållande till moderns meriter.

Det ekonomiska behandlades också i samtal om hur mamman respektive pappan hade råd att leva efter separationen. En pappa beskrev att när underhållet skulle räknas ut så undantogs endast 300:- varannan helg för honom att klara umgänget på för två barn. Han hade råd med en tvårumslägenhet medan mamman bosatte sig i en fyrrumslägenhet. Han

⁴ Den maximala inkomst man kan ha för att få rätts hjälp är förhållandevis låg. Vissa hemförsäkringar täcker delvis vissa advokatkostnader. Det betyder i praktiken att en stor grupp är utestängda från att anlita advokat.

menade att han självklart ville betala för att hans barn skulle ha det bra men med det perspektivet att han dessutom fick slåss för att få träffa dem kändes det bittert.

Kvinnor ansågs få mycket uppmärksamhet medan utsatta män inte fick det. I massmedia uppmärksammades kvinnor som misshandlas och i väntrummen på familjerätten fanns broschyrer som riktade sig till kvinnor som behövde skydd. Men de män som levde i förtryckande förhållande hade ingenstans att vända sig.

Carlos erfarenhet:

..... blir vi arga, då är det olaga hot, och då ringer mamman till polisen men om det händer tvärtom ...glöm det alltså om jag skall ringa och säga att min fru har hotat mig till livet... så är det va...så att...papporna måste visa att vi är lämpliga...hela tiden att vi är lämpliga ... att vi måste bli lämpliga för att få träffa våra barn så att det är hemskt...kvinnorna är lämpliga från början ...

4. 4. 4 Det rådande samhällsklimatet

Papporna utmanade etablissemangen och de mötte motstånd från både mammorna och samhället.

En pappa beskrev skillnaden mellan den far som han själv hade haft och den fadersroll som han tyckte att pappor idag närmare sig.

Janne: Jag tror att traditionen har enorm makt ändå om man tittar på när man själv växte upp... mina föräldrar var helt olika mot vad jag är alltså i förhållande till min pappa...därför att han såg man inte röken av ... det var nån söndag ibland man gick på fotbollsmatch eller nånting...det var vad man gjorde ihop....mamma liksom var alltid där...det var nånting man klura över när man var liten... ska det verkligen vara så här...det kan man ju förändra själv och det tycker jag är riktigt bra...prognosen går ditåt ... fler män blir delaktiga i det mesta

Många pappor känner dock att det inte är riktigt accepterat att stanna hemma hos sina barn.

Torbjörn: (.....) i den vevan, när det första barnet kom då sökte jag jobb och då sökte jag jobb på ett litet företag och hade jag(....) tagit det jag fick då hade jag nog inte kunnat vara hemma va, så...tyvärr är det alltför många arbetsgivare som fortfarande....

Janne: men många arbetsgivare tycker jag går ut och tycker det är positivt, att det ger erfarenhet som människa....lära sig samarbeta....kompetenshöjande....

Torbjörn: ja visst, lära sig samarbeta med sina barn eller att dela med sig...det är väldigt berikande och kompetenshöjande...

Det förefaller som arbetsplatsen ändå anstränger sig att se något gott med att pappor är hemma hos sina barn. Betoningen tycks dock ligga på arbetsplatsen och dess nytta av att pappornas sociala kompetens höjs via kontakt med barnen. Det kan ses som en betoning även på att papporna identitet i första hand är kopplad till profession och försörjning, inte på att barnen behöver ha omsorg av sina fäder.

Papporna reagerade mot detta:

Sven:.....jag hade för nära år sedan en arbetskamrat som skulle var hemma och vara barnvakt åt sina egna barn..... hans fru skulle bort, va och då skulle han vara barnvakt åt sina barn...(.....) ...otroligt...jag trodde först att han skulle vara barnvakt åt nån annans barn men det kom fram att det var hans egna barn...

De problematiserade:

Janne: jag vet inte vad ni känner ...första gången man får det här barnet...något som man känner dragning till och...samtidigt den här rädslan liksom...vad gör jag om den bajsar till exempel...första gången ...

(.....)

...du vet...ja....som kille...jag vet att tjejer (.....) men de har det kanske mer naturligt... inbyggd i sig, medan vi killar är så rädda för det här...det är lätt att vi tar avstånd då istället för att ...jag tror att vi allihopa som sitter här tagit ett steg närmare....

Och längre fram i samtalet:

Janne: jag tror ju ...nån gång om hundra år så kommer man att tala om den här perioden som revolution...killar...jag menar att jag trodde att vi hade kommit längre än så här...vi kanske bara är i den här vaggan fortfarande...det visar sig att det började år 2001!

Papporna uttryckte en medvetenhet om att de var viktiga för sina barn och att de förde ett omistligt arv vidare. Det beskrevs av en pappa på följande sätt:

jag har själv suttit där som barn...det är det jag kämpar för...jag vill inte att det skall gå ut över mina barn en gång till så att säga ...man måste verkligen ta strid för det här

4. 5 Pappornas förväntningar på familjerätten

Papporna gav uttryck för olika erfarenheter av samarbetsamtalen. Två pappor hade direkt positiva erfarenheter, de övriga hade kritiska synpunkter. Mycket var centrerat runt könsfrågan – att samtalsledarna mycket ofta är kvinnor. En av dem som var positiv till samarbetsamtalen hade en manlig och en kvinnlig samtalsledare. Synpunkterna rörde sig också om hur samarbetsamtalen skulle gå till, samtalsledarnas hållning, samtalens fokus samt familjerätten som myndighetsutövare

4. 5. 1 Könsperspektivet

Genomgående var att papporna tyckte att det borde vara både en man och en kvinna som samtalsledare. De synpunkter som framfördes var att det för en man lätt kunde uppstå en känsla av att vara förfördelad om samtalsledarna enbart är kvinnor. Om mannen hade dåliga erfarenheter i förhållande till barnens mamma i samband med separationen kunde han komma till samarbetssamtalet färgad av detta. Att mötas av enbart kvinnor i det läget kunde göra att han kunde "slå dövörat till". En annan variant av temat var åsikten att det kunde behövas en man för att "slå näven i bordet". Andra tankar om varför det var bra med en könsbalans var att "män förstår män" och att "det är svårt för en kvinna att förstå hur en man tänker." Papporna ansåg att det inte var möjligt att kompensera obalansen genom kunskap om kommunikation

Mikael: ...att många män hamnar där bland tre fruntimmer, hur skall man reda ut det där är ju skillnad i sättet att angripa saker, jag tror inte att det hjälper hur väl...utbildade eller erfarna dom än är...så tror jag det är en skillnad ändå jag tror inte att man kan kompensera detta hela vägen med kunskap om kommunikation.....det är ju en skillnad...det kommer man inte ifrån

4. 5. 2 Samarbetssamtalets fokus – barnets bästa

Papporna framförde med eftertryck att fokus för samtalen oftare låg på mamman än på barnet. Mammans känslor var ovidkommande och detta ämne önskade de inte skulle ta så stor plats i samarbetssamtalet, som de nu upplevde att det gjorde.

En pappa beskrev sin dotters första skoldag i första klass på följande sätt. Han och mamman hade kommit överens om att mamman skulle vara med denna dag

Mikael: då kom hon (mamman) dit klockan åtta och uppropet var klockan nio och då tyckte hon ... "aa ja, det orkar inte jag vänta på"...och då åkte hon till jobbet....du vet jag var ju svimfärdig...jag tänkte det var inte klokt.....(.....) då tyckte ju...familjerätten.... ja men du kunde väl ha åkt dit, tyckte dom och då blev jag lite härsken en stund där...det är alldeles rätt....jamen det är klart jag kunde...det är inte det det handlar om.....

Pappan tyckte att han i samarbetssamtalet tog upp barnets utsatthet men blev bemött med en tillrättavisning. Det han hade bedömt som väsentligt hade samtalsledaren bedömt som ovidkommande.

Barnets bästa skulle vara ledstjärnan under samarbetssamtalen. Barnets bästa definierades som att träffa båda föräldrarna så mycket som möjligt. I de fall då familjerätten hade ansett att barnet borde vara mer hos mamman ansåg papporna att det hade varit att ta mammans parti. Barnets bästa ansågs inte tillvarataget.

4. 5. 3 *Samtalsmetod*

Att ha tätt mellan samtalen framfördes som ett önskemål. Den pappa som framförde det tyckte att det gick så lång tid mellan gångerna så att det inte gick att följa upp allting som hade hänt och ställa det i relation till vad som hade överenskommit vid det tidigare samarbetsmötet.

Att bända samtalen framfördes också som en idé av en annan pappa om hur samtalen skulle bedrivas. Båda dessa pappor var upprörda över att barnens mammor framförde saker som papporna inte tyckte stämde eller att de förnekade vissa saker som de hade sagt. Bandupptagningen skulle i så fall tjäna som ett bevismaterial.

Pappor framförde i alla grupper åsikten att familjerättens uppgift var att lära känna föräldrarna. I två av grupperna var önskemålet att familjerätten skulle erbjuda enskilda samtal till båda föräldrarna innan de gemensamma samtalen. Motivet var att papporna menade att män har svårare än kvinnor att komma till tals i grupp.

Janne: som det lät på era samtal så kanske skulle vara en lösning att ni träffades separat innan med handledare, gick igenom era åsikter, män...i allmänhet har väl svårt att diskutera i grupp rent generellt, kvinnor är bättre på det tror jag

Vidare ansåg papporna att det var betydelsefullt att lära känna samtalsledaren innan pappan satte sig ner tillsammans med den andre föräldern som han var i konflikt med. Att ha etablerat en egen kontakt skulle innebära att man inte kom i underläge på en gång under samarbetsmötet. Det ansågs skapa jämvikt med varsitt eget samtal. Erfarenheten var dessutom att det tog mycket lång tid för samtalsledarna att genom enbart samarbetsamtal få en helhetsuppfattning om de faktiska förhållandena. Papporna var emellertid medvetna om att det fanns flera versioner av samma situation och att mamman eventuellt skulle lämna en annan än deras egen.

Det ansågs dessutom viktigt att samtalsledarna kände de enskilda personerna eftersom mötet skulle kunna styras bättre på grund av det. Det framfördes en önskan om att samtalsledarna skulle vara bestämda och "slå näven i bordet" när det behövdes.

Papporna önskade att samtalsledarna skulle visa mer engagemang och uttrycka sin åsikt. De hade varit alltför tysta och oengagerade i samtalen..

Per: jamen jag fick den känslan för dom var så kalla...dom var helt så där...ja men hallå kan ni hjälpa mig, jag fixar inte det här

Flera av papporna delade synen att familjerätten hade givit upp för tidigt. När kommunikationen mellan föräldrarna var bruten fordrades det aktivitet från samtalsledarnas sida. Aktiviteten kunde bestå i att hålla liv i samtalet genom att belysa olika aspekter av det som sades.

Leif: (...)jag menar om man har låsta positioner så behöver man ju nån som är där och lirkar lite...

4. 5. 4 Myndighetsutövning

Samtliga tre fokusgrupper talade om att det var ett alltför stort steg mellan familjerättens samarbetssamtal och tingsrättens beslut. Många av papporna hade blivit besvikna när de upptäckte att samarbetssamtalen inte förde med sig någon form av myndighetsutövning. Att ha presenterat sin problematik för samtalsledaren utan att det kom vidare till tingsrätten ansågs som frustrerande.

Bengt: ...och det som jag upplevde i dom här samarbetssamtalen ...(.....)jag hade inga förväntningar överhuvudtaget, det hade jag inte...men jag tyckte ändå att det var bra för att då fick man prata av sig och man tyckte att då var det nån som medlade och man fick sitta och säga till den andre personen vad man tyckte som man inte kunde göra annars utan att få luren i örat eller nåt sånt...det var ändå nån som var neutralmen det som var den stora besvikelsen med detta var då...det kom aldrig utanför det rummet sen...(.....) när det sen hamnade i tingsrätten inte frågar men dom här andra personerna som man har pratat med...om deras åsikt om detta.... det blev jag väldigt förvånad över...

Flera pappor ansåg att familjerätten hade viktig kunskap som borde ha kommit till tingsrättens kännedom. Tingsrätten fick på grund av det inte tillräckligt underlag för att fatta beslut om vårdnad, boende och umgänge avseende barnen.

Familjerätten skulle tjäna som en både beslutande och verkställande myndighet till exempel när det gällde att hämta barn från en mamma som vägrade att lämna ut barnet. Om mamman inte ville lämna ut barnet skulle någon från familjerätten hämta barnet hos mamman och se till att det gick lugnt till våga vid överlämnandet hos pappan. Familjerätten skulle också kunna engagera någon annan i nätverket för att vara en förmedlande länk i konflikten. Om någon förälder inte följde familjerättens beslut skulle det beslutas om påföljd.

Papporna ansåg att det borde förekomma två nivåer på samarbetssamtal, där nivå två var att det skulle vara tvång på att komma till familjerätten samt att sitta kvar den tid som var avsatt för samtalet. Att lämna rummet om samtalet inte passade någon av parterna, vilket några av papporna hade upplevt, skulle alltså inte kunna förekomma.

5 Analys

5.1 Pappornas syn på föräldraskap och familjeskap efter separationen.

5.1.1 Pionjärpappor

Papporna uttryckte stark längtan efter barnen. De visade stolthet och glädje när de talade om dem. Deras strävan var att ta ansvar för dem och målet vara det växelvisa boendet. De uttryckte upprördhet över att samhällsutvecklingen inte hade kommit längre när det gällde pappors ställning som ansvarig förälder och jämställd mamman. De ville vara ansvarstagande fäder, goda fostrare och gränssättare. Det enda sättet att ta ansvar för barnen var att vara tillsammans med dem i vardagen. Att inte få visa barnen vem man var och på det sättet vara en förebild för dem uppfattades som frustrerande.

Samtidigt som papporna markerade att aktivitet och gränssättningen var specifik för dem i jämförelse med mammorna framstod de som omsorgsgivande fäder. En viss typ av omvårdnad antogs vara mer självklart för en mamma än för en pappa. Flera av papporna ansåg visserligen att mammorna inte var lika goda omsorgsgivare som de själva men det antogs bero på individuella orsaker. Några av papporna hade aktivt gått in för att bli mer närvarande i relation till barnen än deras egna pappor hade varit.

Papporna använde den goda modern som förebild. Sett ur denna aspekt tycktes det som om de inte hade något nämnvärd självförtroende som pappor. Bilden är dock mer sammansatt än så. Papporna i denna undersökning samtalar om att de är viktiga för sina barn och ger uttryck för att det är i den konkreta relationen som de kan manifesteras sin roll som far. Detta beskrivs också av Berg & Johansson (1999).

Plantin (2001) refererar till undersökningar som visar att moderns omsorgskvaliteter har varit viktiga ledstjärnor för det egna faderskapet. Det talas om en kvinnlig norm för mäns agerande i föräldraskapet där kvinnors sätt att relatera till barnen anses vara "bättre". I den mån det finns en manlig norm för hur faderskap skall utövas är det mer som en motbild till pappornas egna erfarenheter av sina fäder. Berg (2002) talar om androgynisering det vill säga att det inte finns några klara skillnader mellan män och kvinnor när det gäller att utöva föräldraskap.

Några av papporna brottades med den problematik som låg i att hinna göra så mycket roligt som möjligt under den korta helg de hade tillsammans med sina barn. Överlag fanns emellertid en tro på att barnen var mer intresserade av att bara vara tillsammans med sin pappa och ha vardagliga aktiviteter tillsammans än att vid varje umgängestillfälle leva festliv.

Plantin (2001) och Berg & Johansson (1999) talar om att bekräftelsen på faderskapet ligger i förverkligandet av faderskapet – att tillbringa tid med sina barn, att ha en vardag ihop, är det enda meningsfulla sättet att vara far på. För många män är relationen till barnen dessutom den enda fixpunkt de har i livet och pappor kanske blir tydligast för sina barn när de tillsammans utför någon form av fysiskt arbete. De menar att pappan hämtar sin kraft i relationen till barnet. Den längtan han ger uttryck för har sin grund i vetskapen om och minnet av den närhet och kärlek som är etablerad mellan honom och barnet.

5. 1. 2 Målet - det växelvisa boendet

Vardagen med barnen och det växelvisa boendet var det mål papporna ville uppnå. Det växelvisa boende beskrevs som det normala och naturliga. Att dela ansvaret på detta sätt ansågs förnuftigt och som en god sak som skilsmässan hade förväntats föra med sig. Att mammorna skulle ha någon större "rätt" att ha barnen boende hos sig än de själva tillbakavisades. De talade om att barnets bästa är tillgång till båda föräldrarna.

Lagens enda exemplifiering av vad som är barnets bästa är att det skall ha god tillgång till båda sina föräldrar. Andra aspekter av barns behov lämnas i detta sammanhang därhän.

5. 1. 3 Som om separationen aldrig ägt rum

Trots att det växelvisa boendet var normen, framstod ändå kärnfamiljsdrömmen som ett ideal - att det skulle vara lika regler hos mamma som hos pappa, att skapa en hem hos pappa där barnet skulle känns sig lika hemma som hos mamma, att leva vardagsliv där rutinerna från livet som sammanboende var så lite ändrade som möjligt, kan man se som exempel på detta ideal. Många av papporna i undersökningen tycks även efter separationen vilja leva ut sin kontakt med barnet "som om ingenting hade hänt".

Många erfarna enföräldersfamiljer gör den erfarenheten att barn accepterar att det är "olika" hos mamma respektive pappa. Både Plantin (2001) och Berg & Johansson (1999) resonerar utifrån Fuchs-Ebaughs begrepp *becoming an EX* (1988). I varje ny fas i livet finns det en *hang-over* effekt. Något av de gamla mönstren följer med in i den nya situationen. De som

har lättast att göra en omidentifikation anpassar sig bäst. Omidentifikationen är krävande och det handlar om vilket sammanhang som livsförändringen ägde rum i och vilket i samtalsklimat den enskilde befinner sig i för att god omidentifikation skall kunna ske.

5. 2 Pappornas syn på samarbetet med sina barns mammor

5. 2. 1 Kamp för värdet som pappa

Papporna ville samarbeta med mammorna men hade funnit att det inte gick. De beskrev en hierarki där mammorna befann sig överst med barnen hårt knutna till sig. Mammornas placering var enligt papporna ett resultat av självsvåld och av att samhället sanktionerade deras position.

Att vara deltidspappa innebär att ständigt pendla mellan å ena sidan vetskapen om att vara viktig i sina barns liv, å andra sidan att känslan av att inte vara så viktig – papporna måste själva utveckla en tro på sitt faderskap. När motståndet är stort från mamman ligger känslan av att var värdelös som pappa nära. Detta kan uttryckas genom att låta mammorna ta över. I de fall där mannen har svårt att konfrontera känslor av skam, skuld och sårad stolthet som ofta växer i en separation hotas ofta bandet mellan pappan och barnet. Känslan av beroende upplevs hotande och där ett sätt att lösa den inre konflikt, som detta väcker är att förneka beroendet, varvid kontakten med barnet lätt kan brytas (Berg & Johansson 1999).

Känslan av att trots allt ha ett värde kan uttryckas genom klagomål på att mammorna har makten och det felaktiga i detta. Sett utifrån denna synvinkel utkämpar papporna en kamp där striden handlar om deras värde som pappor. Berg & Johansson (1999) talar om att mäns enda sätt att få värde som far är att vara en, det vill säga att tillbringa tid med sina barn. Författarna bekräftar denna undersöknings resultat och har också funnit att mäns uttryck för längtan efter sina barn är stark. De varnar för att män "framställs som syndabockar" och att det finns en tendens att bortse från den längtan, den kärlek och det hopp som män känner inför sitt föräldraskap.

5. 2. 2 Papporna som offer och som medskyldig

I många instanser i samhället beskrev papporna att mammorna hade fördelar. Papporna exemplifierade hur de hade upplevt sig hanterade i relation till rättshjälpssystemet, till försäkringskassan i samband med underhållet, i domstolen, i förhållande till folkbokföringen. De ger exempel som visar att samhällets syn är traditionell och att mamman har företräde både i sitt tolkande av barnets behov och framför fadern när det handlar om

folkbokföring och boende. Den pappa som hade invandrarbakgrund hade funnit att han hade inte blivit hörd. (Sjöblom & Hydén 1997). Hans framställning gav uttryck för att en aldrig så dålig mamma ifrågasätts betydligt mindre än en pappa som är skötsam.

Papporna uttryckte indignation över den behandling de upplevde att de fick. Deras egen roll och medskyldighet i förloppet handlade om den ”tysta överenskommelse” som gjorde att när de lämnade hemmet, lämnade de barnen hos mamman. I detta skede av separationen ger de uttryck för precis samma värdering som de senare tar avstånd från - nämligen att barnen tillhör mamman.

Berg & Johansson (1999) finner i sin undersökning att när män har lämnat sina familjer och inser att de är på väg att marginaliseras som fäder har det ofta förflutit tid. När de tar upp den tappade tråden är det ofta ”för sent”.

Några av papporna i min undersökning beskriver att de flyttade från sina familjer för att inte skada barnen genom föräldrarnas dåliga relation. Att Bergs & Johanssons tankegång ändå skulle kunna vara tillämpbar även på papporna i min studie är dock inte uteslutet. Det förefaller som om de hade haft en ”tyst överenskommelse” med mamman om att det var hon som skulle stanna kvar i hemmet och hos barnen. Ambivalensen inför ansvaret som förälder och far kommer till uttryck i denna överlåtelse av ansvaret till modern, hur tillfällig den än betraktas vara av pappan vid separationstillfället.

5. 2. 3 *Angeläget och ovidkommande i samarbetsamtalen*

I de samtal som fördes i familjerätten ansågs inte barnet stå i centrum. Samtalsledarna såg inte till att båda föräldrarna höll sig ”till ämnet”, nämligen barnets bästa.

Papporna tyckte att det fanns angelägna samtalsämnen och ovidkommande. Mamman och hennes känslor ansåg papporna var ovidkommande i samarbetsamtalen. De upptog alltför stort utrymme, till exempel om mamman var i kris på grund av separationen. Föräldrarnas egna behov var inte oväsentliga men inget ämne i samarbetsamtalet.

Angelägna ämnen var vad som var bäst för barnen och detta tyckte papporna kom bort i samtalen. De menade att bäst för barnen var att ha tillgång till båda sina föräldrar och att ha växelvis boende. Någon av papporna hade erfarenhet av att samtalsledarna hade hävdade att ”om föräldrarna mår bra så mår barnen bra”. Papporna vände sig mot det bakvända i detta tal.

Flera pappor hade varit med om att samtalsledaren hade bedömt deras samtalsämne som ovidkommande. De exempel som gavs handlade om moderns bristande omsorg om barnet eller att uppgjorda överenskommelser inte hade hållits.

Likaledes hade modern tolkningsföreträdare när det gällde barnens behov.

Att samtalsledarna oftast var kvinnor ansågs vara orsaken till att mamman fick så stort utrymme. Lösningen var att en av samtalsledarna skulle vara man.

Mellberg (2002) talar om begreppet *asymmetrisk maktrelation*. Den som har makten har tolkningsföreträde. I den polarisering som finns mellan föräldrar i samband med en separation drabbar den ofta pappan.

5. 3 Att få hjälp via samarbetsamtalen

5. 3. 1 Män som samtalsledare

Papporna ville ha fler män som samtalsledare. De trodde på denna konkreta lösning på problemet att de kände sig i underläge i samarbetsamtalen. De kvinnliga samtalsledarnas professionalitet räckte inte. Endast en pappa sade att han, trots att han och mamman hade träffat två kvinnor som samtalsledare, var nöjd både med barnfokus och att han själv kände sig sedd som pappa. Även han var av åsikten att det borde erbjudas både man och kvinna som samtalsledare i samarbetsamtalen.

Det är ett ofta beklagat faktum bland samtalsledare att man inte kan erbjuda en samtalsledare av vardera kön. Det finns dock en föreställning bland samtalsledare att man genom medvetenhet och professionalitet kan motverka att pappan upplever det som en nackdel att han är ensam man bland idel kvinnor. Papporna motsäger detta.

5. 3. 2 Enskilda samtal

Att erbjuda enskilda samtal till båda föräldrarna som inledning till samarbetsamtalen, var ett önskemål. Det bedömdes som betydelsefullt att samtalsledarna så snabbt som möjligt skulle få en helhetsbild av barnets och föräldrarnas situation. Att båda föräldrarna skulle få ge sin egen bild utan att bli avbruten av den andre ansågs vara mer effektivt än att skapa en bild enbart via gemensamma samtal. Papporna hade upplevelsen av att inte få tala till punkt när mamman var närvarande. Det upplevdes vidare som viktigt att ha skapat en egen relation till samtalsledaren innan man kom till

ett känsligt samtal med den andre föräldern och samtidigt träffa en obekant samtalsledare.

Papporna efterlyste engagerade samtalsledare som uttryckte sin åsikt. Flera hade upplevt att samtalsledarna var "kalla". De ville att samtalsledarna skulle driva samtalet framåt – "lirka" när läget var till synes låst, vara bestämda när så behövdes och inte ge upp i första taget.

5. 3. 3 Att samtala om det nyligen inträffade

En pappa ville att samtalen skulle bandas eftersom han hade upplevt att mamman hade ändrat sig från den ena gången till den andra. En annan pappa ville att det inte skulle gå lång tid mellan samarbetsamtalen och fick bifall av andra. Orsaken var att det var svårt att hinna följa upp allt som hade hänt i relation till den tidigare överenskommelsen. Det förefaller som om papporna ville få hjälp i konkreta fall och att det underlättade om något nyligen hade inträffat.

5. 3. 4 Familjerätten som "mellaninstans"

Det var ett stort steg för många av papporna att komma till samarbetsamtal. Att familjerätten bara kunde erbjuda samtal var de inte medvetna om vare sig när de började i samtalen eller när de hade avslutat samtalsserien.

Papporna önskade att familjerätten skulle vara en slags mellaninstans mellan domstolen och den funktion som familjerätten har idag. De önskade att familjerätten hade haft större befogenheter att besluta, verkställa och utdöma vite. Det innebar att om en förälder inte ville komma på samarbetsamtal skulle den kunna uppmanas att inställa sig med hot om vitesföreläggande. Vidare önskade papporna att om en förälder inte lämnade ut barnet för umgänge skulle familjerätten vara den myndighet som konkret såg till att barnet lämnades över på ett korrekt sätt.

Dessutom ville papporna att innehållet i samarbetsamtalen skulle komma till tingsrättens kännedom. Familjerätten ansågs vara den instans som kände barnets och föräldrarnas situation bäst. Papporna ansåg inte att det räckte med att tingsrätten endast fick information om att samarbetsamtal hade genomförts och att föräldrarna inte hade nått enighet.

5. 3. 5 Att bli synlig

Papporna arbetade för att bli synliga för sina barn genom att vilja leva vardagsliv tillsammans med dem. De arbetade också för att bli synliga i samhället som ansvarstagande förälder och i samarbetsamtalen där de upplevde sig komma till korta i förhållande till mamman.

6 Sammanfattande diskussion

6.1 Sammanfattning av studien

Mäns och kvinnors livsmönster avspeglar traditionella värderingar där kvinnor som mödrar är omsorgsgivare och män som pappor är familjeförsörjare. Den samhälleliga diskursen talar om ekonomisk jämställdhet mellan könen och pappans roll stärks kontinuerligt genom lagstiftning. I praktiken är det emellertid det korta perspektivet och det lilla sammanhanget som gör sig gällande. Kvinnor väljer ofta själva den ekonomiskt svagare rollen som den som stannar hemma längst under föräldraledigheten och i de flesta familjer förekommer ingen allvarligare diskussion om denna ordning (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Papporna i studien arbetade för att bli synliga i vardagen, de ville ha växelvis boende och de skapade en ny papparoll där den aktive fadern och den omsorgsgivande modern skulle integreras.

De tycktes ha kärnfamiljen som norm och brottades med att faktiskt inte ha sin familj kvar, samtidigt som ett lugnt vardagsliv med fasta rutiner och så omärkliga övergångar som möjligt mellan de två världarna eftersträvades.

Papporna ville samarbeta med sina barns mammor men ansåg att det inte gick. De beskrev en maktkamp som de upplevde fick sin näring på den offentliga arenan, i familjerätten, i domstolen, hos försäkringskassan, i massmedia. De kände sig i underläge. Mammorna hade makten. Mamman tog sig friheter och trodde att barnen var hennes barn. Papporna uttryckte även en egen ambivalens mellan att vara den traditionella försörjaren å ena sidan och den omhändertagande pappan å andra sidan.

Det var ett stort steg för papporna att vända sig till familjerätten och de kände sig besvikna på resultatet. De tyckte inte att familjerätten hade barnet i fokus utan satte mamman i främsta rummet. Barnets behov var att ha tillgång till båda sina föräldrar lika mycket.

Några av papporna hade med gott uppsåt valt att så lugnt och stilla som möjligt gå från ett dåligt förhållande där barnen tog skada. De hade därför lämnat barnen hos mamman och tyckte att de hade gjort en god sak. De gjorde samtidigt gemensam sak med den syn som de annars kritiserade och som de menade fanns i hela samhället nämligen att "barnen tillhör mamman".

De beskrev att samhället tycktes anse att är mamman var mer lämplig än pappan. Pappan var viktig men inte så viktig. En olämplig mamma ansåg papporna ifrågasattes sent eller inte alls.

Studien exemplifierar hur en invandrapappa upplevde mötet med samhället. Han hade inte blivit hörd.

6. 2 Diskussion

6. 2. 1 Inledning

Allteftersom arbete med den här studien har fortskridit har mitt perspektiv förskjutits. Från att ha varit djupt engagerad i den betydelse som könet har för den rådande maktobalansen mellan mammor och pappor har jag kommit att bli alltmer varse barnet som den som står lägst i hierarkin och att barnet är vinsten i en kamp mellan föräldrarna. Jag menar fortfarande att könet har betydelse, så stor betydelse att det fordrades lång reflektion, åtminstone för mig, att se barnets utsatthet i det som jag skulle vilja kalla för en könskamp.

Barnets bästa predikas i lagen, men så halvhjärtat, att det enda som egentligen sägs är att barnet skall ha tillgång till båda föräldrarna. Det överläts åt föräldrarna att ta till vara barnets bästa. Det talas om barnets rätt till umgänge men någon talerätt har inte barnet. Det är föräldrarna som för talan om umgänge.

6. 2. 2 Barnet som objekt

Nästan undantagslöst talar föräldrar i samarbetsamtal om *sin* rätt till umgänge med barnet. I samarbetsamtalen finns två subjekt - föräldrarna. Barnet är objektet. Att människor i kris skall fatta beslut om så viktiga saker som sitt barns framtid är något som krävs av dem. Att de är i konflikt med varandra borgar emellertid inte för att besluten enbart handlar om barnets bästa.

6. 2. 3 Den osynliga pappan

Mötet med papporna i grupp gjorde ett starkt intryck. Den längtan efter barnen och den ömhet med vilken de talade om sina barn är något som jag som praktiker inte tidigare hade upplevt. Min reflektion är att pappors längtan efter sina barn inte uttrycks så renodlat i samarbetsamtal med modern. I denna situation fokuserar pappan ofta på rättvisa och på att mamman förhindrar umgänge. I samtalet mellan män i samma situation tycks det som att de väntade sig att bli förstådda av varandra och visade känslor av ömhet och sorg med en styrka som för mig var överraskande. Det papporna framförde om familjerättens allians med modern förstärker den förmodan som familjerättsekreterare själva har om hur pappor i

samarbetssamtal upplever familjerätten. Deras kritik belyser också att familjerättens samtalsledare också är en del av den rådande samhällsstrukturen som i sin extrema form gör kvinnor till omsorgsgivare och män till försörjare.

Samhällsdiskursen ligger långt ifrån de mönster och de traditionella värderingar som män och kvinnor i praktiken väljer att leva efter. Det gör att i föräldrars samarbete om barnen och i de samarbetssamtal som hålls, finns en oerhörd bredd av tyckanden, alltifrån ytlig, intellektuell diskurs om jämställdhet till djupt rotade värderingar om moderns självklara ställning som omsorgsgivare. Motsättningarna finns inte bara mellan föräldrarna utan också inom var och en av dem som deltar i samtalen, såväl föräldrar som samtalsledare. Papporna upplever att de inte beaktas vid samarbetssamtalen. Samtalsledaren uppfattar att hon avbryter pappans anklagelse på grund av att hennes erfarenhet säger henne att anklagelser inte leder till några lösningar för barnet. I själva verket kan det handla om en yttring av traditionella värderingar, ej medvetandegjorda och erkända. I så fall kan frågan ställas om det är hotande för samtalsledaren som kvinna att gå emot en annan kvinna eller om det handlar om en upplevd kollision mellan inre föreställningar om mäns och kvinnors olika roller i förhållande till barnen.

Kvinnor har en lång erfarenhet av möten med andra kvinnor där identifikationen har varit det bärande elementet. Det första mötet var med modern där identifikation för en flickas del får ett obrutet förlopp avseende könet. Det kan vara värt att beakta att den gemenskap en kvinna har med en annan kvinna grundar sig på likhet och den gemenskap en kvinna kan ha med en man grundar sig på olikhet.

6. 2. 4 Reflektioner om "kalla" samtalsledare

Papporna tyckte att samtalsledarna var "kalla". Detta kan ställas i relation till pappornas förslag om enskilda samtal. Under de första samarbetssamtalen försöker samtalsledarna skapa sig en bild av barnets och föräldrarnas situation. I denna process ingår lyssnande. Detta skall kombineras med att samtalsledarna skall förmedla att de inte tar parti för någon av föräldrarna utan just lyssnar på deras version av verkligheten. I detta scenario är det upplevelsen av "kalla" samtalsledare kan infinna sig. Ett sätt att förhindra uppkomsten av denna erfarenhet är just de enskilda samtalen. I ett enskilt samtal framträder troligen bilden av en mer nyanserad pappa än annars. Att samtalsledaren har sett den är av godo för samarbetssamtalet. Ett enskilt samtal kan bedömas vara ett värdigt sätt att presentera sig genom. Med tanke på att papporna tycker, att samtalsledaren bör lirka ibland och vara bestämd ibland, är detta ett råd som är lättare att följa om samtalsledaren har sett fler sidor av föräldrarna än vad som kommer fram i de gemensamma samtalen.

6. 2. 5 Underhållsfrågan kopplad till boendefrågan

Som praktiker ser man ofta det som papporna i undersökningen exemplifierade nämligen, att mammorna direkt efter separationen begärde underhåll och att frågan drevs via advokat innan frågan om boendet hade behandlats. Samhället sätter inte ifråga det riktiga eller oriktiga i denna vanliga tågordning där frågan om underhåll blir det primära och inte hur den tidsmässiga fördelningen av boendet skall vara. Det system med rättshjälp som är tänkt att skydda de ekonomiskt svaga i samhället utnyttjas av den som har barnet folkbokfört på sin adress.

6. 2. 6 Boföräldrarnas taleföreträdare

Familjerättens hållning när det gäller barnets boende är att den förälder som barnet bor hos och lever vardagsliv med också är den som beslutar i vardagsfrågorna. När det gäller större frågor är hållningen en annan. Där anses båda föräldrarna vara likvärdiga. Maktfördelen för mammans del kan dock ligga i att hon är den som "känner barnet" eftersom hon tillbringar mest tid med barnet. Många mammor hävdar med bestämdhet att hon är den som "känner barnet" och att pappan inte gör det. Hon exemplifierar ofta genom att berätta om händelser där barnet kommer från pappan och beklagar sig över att pappan har tvingat barnet till något som det egentligen inte ville. Hon kan säga att barnet inte vågar protestera mot pappan. Hon menar ofta dessutom att pappan aldrig tidigare har brytt sig och att han först efter skilsmässan har visat något intresse. I det fall pappan vill ha växelvis boende antas han ofta vilja detta på grund av att han i så fall inte behöver betala underhåll. Pappan känner inte igen sig i denna beskrivning och reagerar ofta på ett sätt som förstärker polariseringen.

6. 2. 7 Arga och kränkta pappor

Angelägna och ovidkommande ämnen finns i alla sammanhang och det var tydligt att pappornas och samtalsledarnas olika uppfattning om detta gav upphov till stor indignation. I ett samtal, hur strukturerat det än är, är det troligtvis omöjligt att ämnen kommer upp som någon av deltagarna anser är ovidkommande. Det klokaste sättet att hantera denna situation är att respektera både den som tycker det är ovidkommande och den som tycker det är angeläget samt klargöra för sig själv och för föräldrarna varför man som samtalsledare låter ämnet bli diskuterat eller inte.

6. 2. 8 Växelvis boende visavi barnets behov

Det finns inte mycket kunnande om effekterna av växelvis boende för barnet men den kunskapsöversikt som finns (Socialstyrelsen 2001) problematiserar runt barnets psykologiska utveckling som särskilt för yngre barn rör sig om behov av stabilitet och fasta rutiner. Växelvis boende bör

överhuvudtaget inte förekomma för mycket små barn. Mycket små barn definieras som barn under tre år. Detta står i motsats till en allmän tendens att växelvis boende för många föräldrar är det enda självklara. När föräldrar är i stark konflikt är också det växelvisa boendet olämpligt. En fråga som kan ställas är om det finns plats för den engagerade pappan med sin mycket tydliga norm att det är det växelvisa boendet som gäller.

6. 2. 9 Att avbryta en serie samarbetsamtal

Papporna tyckte att familjerätten ger upp väl lätt.

Familjerättssekreterare diskuterar ofta att föräldrar i samarbetsamtal, som är remitterade från tingsrätten, är i alltför låsta positioner och att tingsrätten remitterar som en slentrianåtgärd. Undersökningen skiljer inte på de pappor som har varit i frivilliga samarbetsamtal respektive samarbetsamtal som tingsrätten har beslutat om. Det går därför inte att utläsa om det är den senare gruppen som anser att familjerätten ger upp för lätt. Det intressanta är emellertid att dessa pappor har haft ett hopp om att få hjälp genom samarbetsamtalen. De hade haft en föreställning om att det hade funnits en potential för förändring. Det är då det gäller för samtalsledaren att utnyttja sin professionalitet och hålla hoppet hos föräldrarna samt vår egen nyfikenhet levande.

Som praktiker anar man och får ibland bekräftat att bland de pappor som kommer i motsatsförhållande till sina barns mammor kan finnas pappor som har en vinst av att hålla liv i själva samtalet med expartnern. Den enda kontakt de erkänner för sig själva att de behöver ha med den andre, kan vara samtal om barnen. De använder familjerätten som en arena för att bearbeta sin konflikt. Att i det läget agera för en snabb och konkret lösning avseende barnen gör att det verkliga målet missas, nämligen en chans att bringa den grundläggande problematiken till ytan och få den löst. Detta talar för att parets problematik i vissa lägen bör få en centralare position än vad familjerätterna i allmänhet låter den få. Var samtalen om parets problematik skall föras är dock en öppen fråga. Papporna i undersökningen är tydliga med att deras förväntningar på familjerätten är att endast tala om barnen.

6. 2. 10 Familjerättens befogenheter

Det är uppenbart att familjerätten inte har lyckats med att förklara de förutsättningar som gäller vid samarbetsamtal. Att beskriva vad samarbetsamtal är har alltid betraktats som en viktig uppgift för familjerätten men det är uppenbart att budskapet inte har gått fram till papporna i denna undersökning.

Ytterligare en reflektion man kan få på grund av pappornas önskemål om att familjerätten skulle ha domstolsmyndighet är att ordet familjerätt leder tankarna åt att det är fråga om en rättslig myndighet. En mer korrekt, men något tung, benämning skulle kunna vara familjerättsavdelningen inom socialtjänsten.

Det är intressant att notera att papporna betraktar familjerätten som den instans som har den största kunskapen om barnet och föräldrarna och därför skulle vara mest kompetent att fatta ett beslut. Att tingsrätten efter godkännande av föräldrarna skulle få del av samarbetsamtalens innehåll är ingen omöjlighet oavsett om det är fråga om remitterade eller frivilliga samarbetsamtal. I de fall där samarbetsamtalen är remitterade från tingsrätten skall resultatet av samtalen redovisas till tingsrätten. Att i det sammanhanget informera mer om innehållet i samtalen förefaller rimligt. I de fall där samarbetsamtalen är frivilliga är det möjligt att tingsrätten, efter godkännande av föräldrarna, får del av innehållet i samarbetsamtalen när tingsrätten begär en upplysning som skall ligga till grund för ett beslut om interimistisk vårdnad, boende eller umgänge (6 kap 20 §, 2 st FB).

6. 2. 11 Invandrarmän i familjerätten samt mammor som uppges missköta barnet

En av papporna i undersökningen sätter strålkastaren på två svårigheter som familjerätten ställs inför. Dels vilket mottagande vi ger invandrade män. Dels hur vi reagerar inför en pappas anklagelser mot en mamma som uppges missköta barnet.

Här är min erfarenhet att det generellt sett finns ett ifrågasättande av utländska pappor beroende på komplicerade orsaker. Man kan också ställa sig frågan om det hade varit pappan som hade missbrukat och inte mamman, vilken tolerans samhället skulle ha haft mot pappan i så fall. Familjerättens erfarenhet är att toleransen mot missbrukande pappor är mycket låg och att modern på alla sätt skulle ha stöttats i att skydda sitt barn.

6. 2. 12 Barnet i skottlinjen

Ordet rättvisa nämndes av en av papporna. Erfarenhetsmässigt talar pappor ibland om rättvisa i samarbetsamtal medan mammor inte gör det. Betraktat ur ett perspektiv kan det ses som att pappor är mer centrerade på maktkamp än mamman. Sett ur en annan vinkel kan det emellertid vara så att om mamman har makten behöver hon inte tala om rättvisa. Om denna makt är traditionsärvd ifrågasätts den inte och det kan vara så att hon inte ser sin maktposition. Pappan upplever emellertid orättvisa och kan då bli betraktad som mer intresserad av att ha en konflikt med mamman än att ha fokus på barnen. Papporna i undersökningen ger emellertid uttryck för att de ser att

barnen lever med en lojalitetskonflikt och att deras behov kommer i kläm i föräldrarnas bråk.

Det är inte svårt att förstå att föräldrarna kan hamna i en maktkamp och att frågan om rättvisa väcks. Men i maktkampen objektifieras barnet och blir en vinst om vilken striden står. Så fort ordet rättvisa nämns är det föräldrarna som hamnar i fokus.

När barn som tillfrågas i vårdnadsutredningar säger att de vill bo lika mycket hos mamma som hos pappa för att det är mest rättvist så är det även här föräldrarna som är i fokus för barnet.

6. 3 Konsekvenser för familjerätten

6. 3. 1 Värderingar

En viktig uppgift är att ge utrymme för en diskussion om vilka värderingar vi samtalsledare har och som vi för med oss in i samtalet med de föräldrar som söker vår vägledning. Att bli medveten om huruvida det finns någon skillnad mellan munnens bekännelse och den inre övertygelsen och i så fall hur denna skillnad ser ut. En av de intressanta frågorna är hur de rådande könsstrukturerna styr människors val. Det ligger ett ansvar på oss att hålla medvetenheten om sina egna värderingar vid liv inom de egna leden och att utifrån denna insikt utveckla metoderna för samarbetsamtal och hitta alternativa sätt att hjälpa föräldrar som vill komma överens om vårdnad, boende och umgänge när det gäller barnen.

6. 3. 2 Barnet

Medvetenheten om barnets utsatthet uppmanar familjerätten till att hitta vägar att arbeta med barn. När jag reflekterar över hur starkt jag upplevde pappornas samtal med varandra i fokusgruppsintervjuerna, tänker jag att vi måste utsätta oss för barnens röster och låta oss bli påverkade av dem genom möten.

Att fortsätta på den redan inslagna vägen med utbildningar i samtal med barn är bra.

Att låta samtal med barn ingå som en regelmässig del i serien med samarbetsamtal är en tanke. Samtalsledare har en befogad rädsla för att väcka ett fäfängt hopp hos barnet att "allt skall ordna sig" om barnet får tala med någon från familjerätten. Det är därför viktigt att göra klart för föräldrar och barn att samtalet är ett erbjudande och handlar om att barnet skall ges en möjlighet till känslomässig avlastning genom att ge uttryck för vad han eller hon bär inom sig.

Grupper för barn till separerade föräldrar finns på sina håll i landet och de erfarenheter som finns uppmuntrar till fortsättning och spridning.

6. 3. 3 Föräldrarna

Metodutveckling när det gäller samarbetsamtal skulle kunna infatta pappornas förslag om enskilda samtal.

Detta skulle innebära ökade förutsättningarna för pappan och mamman att visa sin kompetens som föräldrar, vilket kan komma bort i det gemensamma mötet som ofta präglas av frustration över att den egna beskrivningen av verkligheten inte uppfattas bli beaktad.

Vidare skulle enskilda samtal kunna ge en möjlighet att göra klart för föräldrarna vad samarbetsamtal innebär för att eliminera den frustration som ofta uppkommer på grund av att föräldrar har orealistiska förväntningar på familjerätten.

Den kritik som papporna i studien hade mot "kalla" samtalsledare får kanske sin lösning genom enskilda samtal. Bakom fenomenet "kalla" samtalsledare kan ligga, enligt mina funderingar, att samtalsledaren under de första mötena i samarbetsamtalen är fullt upptagen med att få en bild av föräldrarna och deras problematik beträffande barnen. Denna lyssnande position kan uppfattas som "kall" särskilt om föräldrarna är i stort behov av att bli sedda och bekräftade.

Grupper för separerade föräldrar i olika livsskederna skulle kunna erbjudas. Många par är överens vid separationen. För att förebygga att en större problematik utvecklar sig efter en tid skulle samtalsgrupper för nyseparerade generellt kunna erbjudas om problem som separerade par med barn ofta ställs inför.

Likaså skulle det vara spännande att försöka starta samtalsgrupper för föräldrar som har sökt samarbetsamtal för att de har en öppen konflikt. När det gäller ett sådant initiativ skulle det kunna vara en tanke att arbeta över kommungränserna, vilket borde vara en möjlighet särskilt i storstadsregionerna.

I det förebyggande arbetet förekommer redan utbildning av blivande föräldrar genom samarbete med mödravårdscentralerna. I denna utbildning skulle kunna ingå att medvetandegöra blivande föräldrar om hur det frivilliga val de gör vid uppdelningen av familjeansvaret, i en försörjardel och en omsorgsdel, påverkar på sikt och vilka konsekvenser detta val får

under andra förhållanden än då paret bygger en gemensam framtid. Invändningar mot detta kan formuleras som att par som har bestämt sig för en framtid tillsammans och dessutom väntar barn ihop inte är mottagliga för information om konsekvenserna vid en separation. Detta menar jag bör betraktas som en metodfråga och frågans angelägenhet kvarstår.

6. 3. 4 Nätverket

Nätverket till exempel mor- och farföräldrar och andra för barnet viktiga personer skulle kunna inbjudas till samtal. Detta förekommer redan i viss omfattning men skulle kunna utvecklas ytterligare

Avsaknaden av manliga samtalsledare och den utsatthet som infinner sig för en man som i samarbetssamtalet möter sin expartner samt två kvinnliga samtalsledare skulle kunna uppvägas genom att pappan har möjlighet att ta med ett manligt stöd.

6. 3. 5 Öppenhet för nya vägar

En öppenhet för att utnyttja samhällets alla kringresurser tror jag är viktig. Kyrkan, folkbildningsförbund, nätverk för grannsamverkan kan vara viktiga resurser liksom skolan, mödravårds- och barnavårdscentralerna.

Att samverka över kommungränserna är också en möjlighet.

De förslag som jag lämnar på utvecklade arbetssätt är resurskrävande. Kommuner i allmänhet brottas med ekonomiska nedskärningar och förslag till förändringar mottages tacksamt endast om de inte kostar pengar.

En alltför sällan utnyttjad möjlighet är att söka projektpengar. Länsstyrelsen, Kommunförbundets samfond, Allmänna Barnhuset, Allmänna Arvsfonden och inte minst ESF - Europeiska Sociala Fonden är exempel på institut där projektpengar kan sökas.

Litteraturförteckning

- Andersen, T. (1991) *Reflekterande samtal*
- Billinger, K., (2000) *Få dem att vilja – motivationsarbete inom tvångsvården av vuxna missbrukare*. Stockholm: Liber.
- Berg, L-E. (2002) *Good Enough Fathering. Om identitesbildning hos skilsmässofäder och deras barn*. Socialvetenskaplig tidsskrift nr 1.
- Berg, L-E. & Johansson, T. (1999) *Den andre föräldern. Om deltidspappor och deras barn*. Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Bäck Wiklund, M., Bergsten, B. (1997) *Det moderna föräldraskapet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Edberg-Karlsson, E. (1996) *När familjerätten inte lyckas –Mammornas upplevelser*. Blekinge FoU-enhet.
- Emtestam, G. (1998) *42 separerade föräldrars erfarenheter*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Goldscheider, F.K. (2000) *Fatherhood in the gender revolution*. Brown University, Providence, RI 02912.
- Halvorsen, K. (1989) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, K., Sjölander, O., Idbohrn, A., Hamawander, W. (2000) *Samarbetssamtal – hjälper separerade föräldrar och deras barn*. FoU Skåne.
- Holmberg, U. (1986) *Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängeskonflikter*. Stockholm: FoU-byrån, Stockholms socialförvaltning. Rapport 53.
- Hydén, M. (2001) *For the child's sake: parent and social workers discuss conflict-filled parental relations after divorce*. Child and Family Social Work 2001: 6, pp 115-128. Stockholm: Stockholm University.
- Hyvönen, U.(1993) *Om barns fadersbild*. Umeå Universitet. Umeå.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lindstein, T.(1993) *Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängestvister*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Mellberg, N. (2002) *När det överkliga blir verklighet – Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Akademisk avhandling. Umeå: Boréa bokförlag.
- Plantin, L. (2001) *Mäns föräldraskap*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Singer, A. (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Sjöblom, Y (2002) *På väg ut. När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv*. Stockholms universitet.
- Socialstyrelsen (1989) *Familjerådgivning Samarbetssamtal*. Stockholm: SoS-rapport 1989:10.

- Socialstyrelsen (1989) *Lönar sig samarbetsamtal?* Stockholm: SoS-rapport 89:11.
- Socialstyrelsen (1995) *Information om familjerådgivning.* Stockholm: SoS-meddelandeblad nr 21/95.
- Socialstyrelsen (1997) *Att skiljas i främmande land. Invandrares möte med familjerätt och familjerådgivning.* Socialstyrelsens invandrarprojekt. Stockholm.
- Socialstyrelsen (2000) *Samarbetsamtal - socialt arbete med föräldrar.* Stockholm: SoS-rapport 00:7.
- Socialstyrelsen (2001) *Växelvis boende – att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans.* Stockholm: SoS-kunskapsöversikt
- Tjersland, O.A. (1992) *Samlivsbrudd og foreldreskap. Meklingsprosessens psykologi.*
- Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod.* Lund: Studentlitteratur.
- Widlund, B. (1997) *Vem fick vårnaden?* FoU-rapport 1997:6. Stockholm.

Fundera - men samtala inte - några minuter över följande

Vad innebar det för mig en gång att bli pappa ?

Hur såg mitt liv ut då ?

Hur var min relation till mitt barns mamma på den tiden ?

Kort sagt - var mina förväntningar positiva, negativa eller avvaktande ?

Samtalstid en (1) timme. Tänk på att disponera tiden. Utse gärna en samtalsledare.

För bandupptagningens skull:

Tänk på att tala en och en och att sitta så nära mikrofonen som möjligt samt att rikta ljudet.

Fokusera runt följande frågeställningar

Hur är det att vara pappa som inte bor på heltid med sitt/sina barn?

*

Vad tänker ni om *samarbete* runt barnen? Kan man samarbeta fast man inte är eniga?

*

Hur var det att komma till samarbetssamtal?
Vad hade du för förväntningar?

*

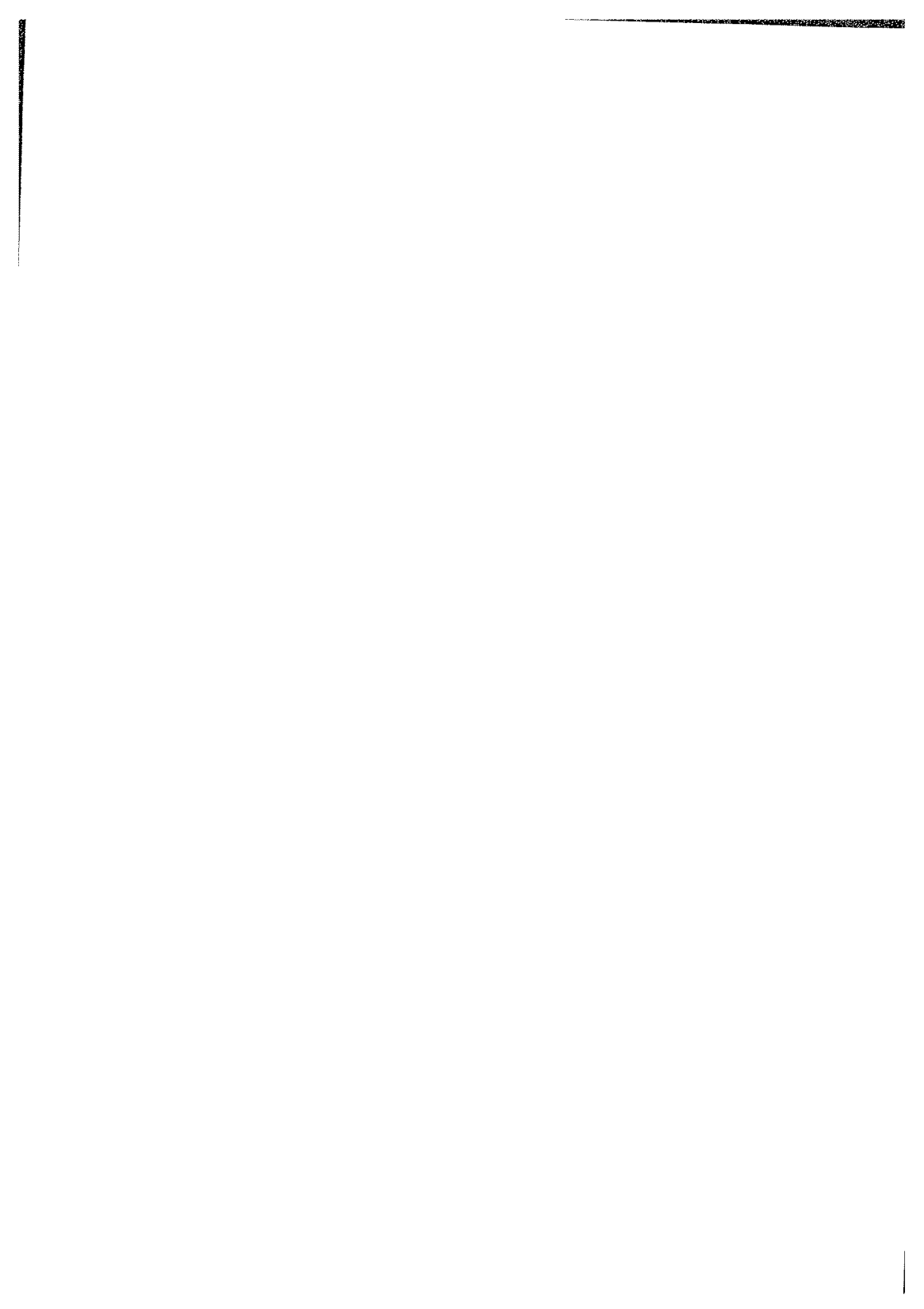
Vad tänker ni om skillnaderna mellan män och kvinnor när det gäller relationen till barnen? Finns det skillnader?

*

Familjerättens samtalsledare är oftast kvinnor. Hur är det?

*

Vad för slags hjälp hade du och barnets mamma behövt för att bli hjälpta till att hitta en lösning för era barn?

"....vi har ju ändå barn ihop...."

- separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap

- ▶ Vad säger pappor om att vara deltidspärlälder?
- ▶ Hur beskriver de sitt förhällande till den andre föräldern?
- ▶ Vad tycker de om att gå i samarbetssamtal på familjerätten?

Denna kvalitativa undersökning syftar till att öka förståelsen för den situation som deltidspärlor befinner sig i. De elva papporna är rekryterade från den grupp av föräldrar där familjerätten inte har lyckats hjälpa föräldrarna till enighet. Intervjuer har genomförts i fokusgrupper med tre olika grupper av pappor.

Pappornas röster ger tankar som förhoppningsvis skall leda till metodutveckling när det gäller socialtjänstens möjlighet att hjälpa barn och föräldrar där det finns en konflikt om vårdnaden, boendet eller umgänget beträffande barnen.♦

ISBN 91-89681-03-7

Forsknings- och utvecklingsenheten för socialtjänstens individ- och familjeomsorg i Stockholm Nordväst
e-post: fou-nordvast@sollentuna.se